I. (XIII.) évfolyam. 3. szám. 1925. november.

BOTOND

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: SZALAY GYULA.

TARTALOM:

Száz esztendő fordulója.
FAZEKAS ERNŐ: Álmok álmodója. (Vers.)
SZALAY GYULA: Korszellem és művészet.
RADVÁNYI SÁNDOR: Sorsom. (Vers.)
DOBOS LÁSZLÓ: Csata. (Novella.)
HERDA LÁSZLÓ: Nyáron, Októberéjjen. (Vers.)
MIHÓK BÉLA: II. Sándor cár titkos feleségé.
MIHÁLY LÁSZLÓ: Üzzük a szarvast. (Vers.)
TÉL JÓZSEF: A búcsú. (Novella.)
CSER JÁNOS: Budapesttől—Budapestig.
POPITY IMRE: Római levél.
Innen-onnan.
Ifjusági élet.

EGYES SZÁM ÁRA 6000 K EGÉSZ ÉVRE 60.000 K

Kiadja a Polgáriskolai Tanárképző „BOTOND" Bajtársi Egyesülete
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Győri-út 13

EGYETEMI KÖNYVTÁR
SZEGED.

Előfizetési felhivás!

Lapunk kulturhivatást teljesit akkor, amikor utat enged az ifjuság tehetségeinek, hogy erejükben kibontakozzanak és propagandát is jelent a számunkra, mintegy dokumentálva a minket nem ismerő világ előtt, hogy mi polgári iskolai tanárjelöltek, a jövő polgári iskolai tanárok is élünk.

Nemes feladat mind a kettő, ugy érezzük. De ezt a feladatot csak úgy teljesíthetjük, ha a társadalom, közelebbről a polgári iskolai tanártársadalom segitő kezet nyújt nekünk.

Amikor ezt a segitségnyújtást ismételten kérjük, annak a meggyőződésnek a tudata bátorít fel bennünket erre, hogy ebből a társadalomból nem veszett még ki az a nemes idealizmus és meleg érdeklődés az öreg Alma Mater iránt, amit itt a régi falak közt szívott magába utravalóul!

A nekünk adott segitség nem idegenbe vesző ingyen adomány, hanem a vérből való vérnek juttatott kötelesség-adózás.

Fizessen elő minden iskola lapunkra. Erre multunk és jövőnk együtt kötelez.

Előfizetési díjak a „Botond" szerkesztőségének, Budapest, I., Győri-út 13. szám alá küldendők.

I. (XIII.) évfolyam, 3. szám 1925 november

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Győri-út 13.

BOTOND

Szépirodalmi és tudományos folyóirat
Megjelenik havonkint

Egyes szám ára 6000 korona
Egész évre 60.000 korona

Száz esztendő fordulója.

Csaknem valamennyi nagy magyar politikusnak megvan a maga költő-párja. Ez az összetartozás és elválaszthatatlanság legtöbbször az elvi és temperamentumbeli hasonlóságon (Kossuth-Petőfi, Deák-Arany), néha azonban éppen az ellentéten (Tisza-Ady) alapúl. Ha már ilyen összevetéseket merünk megkísérelni, úgy Széchényi irodalmi pendant-jának Vörösmarty-t kell tekintenünk. Mert amit a 30-as évek magyarja gondolt, azt kifejezte Széchenyi; és amit a 30-as évek magyarja érzett, azt kifejezte Vörösmarty. A két szellemi nagyság centenáriumának egybeesése tehát nem a historia véletlen szeszélyében, hanem mély történeti igazságban gyökeredzik: mindkettőt egy kor hozta s mindkettő egy kort hozott. S csodálatos: saját életükkel végigélték a magyarság történetét is; volt honfoglalásuk, volt tengerekig érő hatalmuk és dicsőségük s leáldozásuk?... Ami Széchenyinek Döbling és ami Vörösmartynak az „Emberek": az a nemzet életében — Trianon. Az ezeréves dráma tragikus kifejlésében ők az összeroppanás legszomorúbb hősei.

Nagyjaink centenáriumjai mindig megszülték önmagukból az illetők kultuszát is. Széchenyi kultusza száz esztendős és mennél többet élünk, annál közelebb ér hozzánk hallhatatlan szelleme. Őt nem centenárium tette aktuálissá, hanem eszméinek valóságos beteljesedése. A fellépésétől eltelt száz esztendő csupán azt jelenti, hogy ennyivel járt előttünk s hogy a forradalmi politika többszöri bukásából tanultuk csak meg, hogy népszerű politikusok helyett okos politikusok kellenek. De az ő sorsa megpecsételődött abban, amit Andrássy mond róla: „Amikor körülrajongták, szeretettel bámulták, ő nem akart az activ politikában vezérszerepet vállalni; később pedig amikor ő az elsőség után vágyódott, amikor Kossuthnak a kezéből, akinek befolyásától a hazát féltette, ki akarta a vezető gyeplőt ragadni, ez eredménytelen maradt." Népszerű volt, mikor még önmagát sem ismerte igazán és még nem hallgatott, amikor mindenkinek reá kellett volna figyelnie.

Ha azt keresnők, hogy Széchenyi munkásságából mi az, ami napjainkban legidőszerűbb, legfőképpen *fajpolitikájára* kell gondolnunk. Mert a magyar föld széjjelszaggathatta önmagát, letéphette tagjait — ettől a legkényesebb és legfájdalmasabb problémájától nem szabadúlt meg. Mintha Magyarországon nemzetiségi kérdés nélkül már nem is

lehetne élni. Mert ha nincs, van aki csináljon. Honfoglalásunk ezer éve tart s annyiszor ismétlődik, ahányszor idegen lép hazánk földjére. Hiszen a magyar paraszt a városban még ma is ezerszer idegenebb, mint egy csokoládészínű szerecsen. Eredmény ez, diadala sokaknak! Hol van Széchenyi legfőbb ideálja: a nemzeti *egység?* Minket nem Trianon darabolt széjjel, hanem századok óta apróztuk fel önmagunkat. Széchenyi szavait idézem: „El vagyunk darabolva, pártfelek, hitvallás, külön nemzetek s municipiális alkotmányunk által s ez az eldarabolás teszi hazánkat egy beteg, haldokló testhez hasonlóvá, melyben a vér nem kering." (Világ). S ez az állapot sohsem javúlt. Sőt! Ha valaki a magyarságnak nemzeti egységre való törekvését támogatta, ezer helyen tépődött fel a megbotránkozás sebe s az illetőre a gyűlölködés és nemzetiségi türelmetlenség vádját olvasták. Sohasem szerethettük önmagunkat, mert mindenkinek szabad volt fajpolitikát űzni, csak nekünk nem.

Megértést, türelmet és szeretetet! — halljuk a túlról. S kérdem: szeretetünknek szeretet volt-e a jutalma? Ha nemzetiségeink szeretetért áhítoznak, akkor minden gyűlőlséget feloldó szeretetükben miért nem áldozzák fel saját faji érdekeiket és „kulturájukat" s miért kívánják ezt *csak* a magyarságtól? Az idegen jövevények vágyait és végső céljait látta Széchenyi, amikor így kiáltott fel: „Mi még emancipáljuk a zsidókat. de ki emancipál *minket* a zsidók alól?" Messzebbre tekintő fajpolitikánk nem üldöz boldog-boldogtalant, csupán azt, aki a közömbös, sőt az ellenünk fújó politika híve. A magyar jövő induljon a szeretet jegyében, de ez a szeretet ne a nemzetiségek önző-, hanem Széchenyinek hatalmas, minden magyart átölelő határtalan magyarság-szeretete legyen. Mert a magyar lélek két vég között lebeg: Széchenyi tébolyától — Budapest blazirtságáig. Most talán még középpontban áll, de ha egyszer innen kibillen, inkább a téboly felé közeledjék — melynek legenyhébb megnyílvánulása a kétségbeesés, — mint a blazirtság felé, amelynek porszemnyi mérge is megöli a faj életét.

* * *

Széchenyi előre nézett, Vörösmarty — hátra. Széchenyi kiépítette a magyar jövőt, Vörösmarty megörökítette a legszebb múltat.

Igy született meg száz esztendővel ezelőtt a Zalán Futása. Fiatal poéta verselte az ifjúság bőbeszédűségével, szépségtörekvéseivel, lendületével és — félrecsúszásaival. De a klasszikus forma béklyói alól is kiérezzük az erő, a bő-vér s az izig-magyarság lüktetését. Az agyonstilizáltság, amely a mű legfőbb hibájának tekintendő, még mindig megbocsájtható, mert hiszen legnagyobb hibája a legnagyobb ékessége is költeményének: a mondanivalóinak agyonstilizáltsága a magyar nyelv bűja növényzetű üvegházává varázsolja alkotását.

Nyelvének ereje és gyengédsége milyen pompásan váltakozik! Dördülő paizsok, zuhogó dárdák muzsikája az ő nyelve. És mikor Hajna fürdését írja le? Oly tiszta gyönyörrel nőt lemezteleníteni csak igaz s tiszta lelkű poétának lehetséges. Semmi bántó erotikum, (csodálatos, hogy Zoltvány éppen itt kezdi ki Vörösmarty erkölcsi érzékét!), — még a megrajzolt alak sem testszerű. Hajna képe nem erős megvilágítású olaj-portrait, hanem levegős tájból csak remegő távlatokon át éreztetett hableány. Szinte nem földi lény, hiszen boldogtalan szerelmese is tündér: a Hajnal fia. Míly szépen tud írni Vörösmarty az első szemérmes csókról, amely Hajna szűz-ajkát éri:

„A régi kinnal rejtett sok gondolat ébred
És az ajak bibor-küszöbét érinteni bátor."

Csodálatos elgondolása ez a sellő a költőnek s amily kedves előtte, olyan hozzáillő szavakkal meri csak megközelíteni. Szinte nőies finomsággal ír róla, Hajnában is a Szép Ilonka-sorsot látva. De nem ez a napsugaras folt a Zalán Futása. Hajna fel-felbukkanásai csak pillanatnyi felüdülések. Az ősi harcok robajának visszhangja: ez a nagy epos! Ha jellemeztek valaha költői nyelvet ezzel a szóval: erő ugy, Vörösmarty-nak ez jár. Eposának valamennyi szépségét sulyos pompáju remek alakzat-alkotásai díszítik. A persornificátiókat különösképen szereti. A nyilaknak, kardoknak szinte öntudatuk van. A lovak éreznek, gondolkoznak; a „kormos-agyu sziklák" mintha hipnotizálnák az olvasót borzalmas barlangszemükkel. Sírnak a fák, jajgat a föld és megrészegedik a forró véritaltól . . .

Mennyi, mennyi szépség és mégis olvasatlan, mondhatnám népszerűtlen már a Zalán futása. Terjengőssége mellett ennek az lehet az oka, hogy az eseménysorozat nincs drámailag felépitve, a rövid feszültségeket hosszu pihentetések váltják fel, s az epizódok is állandóan ismétlődnek, csupán a szereplők változnak. S vajjon kit ismerünk? Senkit. A hősök felbukkannak a csaták forgatagában, egy-két pillanatra látjuk és halljuk, amint szónokolnak ellenfelükkel, azután lebuknak, elpusztulnak; Kármel, Orontes, Álkes, Izács, Edömér . . . mindegyik. Árpádot is csak messziről látjuk, ruhája csillog, hangja mennydörög, látjuk, hogy éppoly vad, mint bármelyik bolgár vitéz, de a *honalapitó* Árpádból halvány körvonalat sem látunk. Arany csak ezen a ponton nőhetett Vörösmarty fölé az epikában. Mert nyelvművésznek Vörösmarty a legnagyobb. Elérhették, de túl nem szárnyalta senki.

Eposa egy harsogó orkeszter, amely csak pillanatokra csillapitja le erejét, szólóztatva a halk zengésű hárfát, hogy annál hatalmasabb szólamokon hozza ismét a harcot dicsőítő hymnusokat.

Eposa egy barna-fekete Rudnay-kép s csak messze-messze mereng egy üde kék égfoszlány. Hajna szeme talán?

Eposa: duzzadó izmú birkózók szobortömege, csupa megfeszült akarat és készség.

Százesztendős eposza az erősek apotheozisa. De őnéki nem kellett orkeszter, ecset, véső. Nála minden szépség formálója és kifejezője egy: a nyelv.

A magyar nyelv!

Álmok álmodója.

Hagyjatok el még, hagyjatok,
Most olyan szépet álmodok!
Zöld vetés ring a halmokon
S a légbe fennt
Pacsirta zeng;
A haza él, nem haldokol!

Az élet nem bús, nem sivár,
Elült a zaj, a pártviszály.
S a nép vigan, mint azelőtt
Kéz a kézben,
Szent békében
Építi az új, szebb jövőt.

Új jövőt, szépet, jót, ahol
Szabad a nép, szabad a hon!
Fiura nem száll ős átka,
Hősök népe
Szenvedése,
Szent vére nem hullt hiába!

E honban úr lett a magyar
Szív egyet dobban, karba kar.
Szabadsághimnuszt zengenek
Futó habok,
Völgyek, halmok,
Ujjongó, boldog emberek!

S a lelkem égve így dalol:
Szabad a nép, szabad a hon!..
Ébredni mégse akarok:
Hátha az álmom
Meg se találom...
Hagyjatok el még, hagyjatok!

FAZEKAS ERNŐ.

Korszellem és művészet.

Irta: *Szalay Gyula.*

Ha nyitott szemmel vizsgáljuk a dolgok változását, lehetetlen nem tapasztalnunk azt a nagy, merész ívelésű elhajlást, amelyet a művészet — mint egységes organizmus — minden vonatkozásában — elgondolásában és kifejezésében egyaránt — a régi szuggesztív tradiciók és konvenciók elvetésével és ujak hirdetésével felmutat.

Ezek a változások azonban korántsem egyéni korlátlanságok, herkuleskedések következményei, hanem szerves kapcsolatban látszanak lenni beteges fantáziájú korunk egész szellemi életével, szenzitiv, intuitiv ideológiájával. A művészet sohasem önmagáért van, annál kevésbé a művészért, hanem kizárólag az érzésért. Ha az emberből hiányoznék a gyönyörérzetre, a műélvezésre való képesség, akkor nem lenne művészet. Sőt ennek a műélvezetnek a qualitása annyira befolyásolja a művészetet, hogy *ez*, annak a hatása alatt, szükségképen kénytelen ismételten átformálni magát, hogy tessék.

Innen van az, hogy minden kornak más és más a formakincse, más és más lelket lehel a művészete. Áll ez pedig a teljesen laikusoktól is könnyen tapasztalhatóan a művészetek leghatalmasabbjánál, a költészetnél. Kétségtelen, hogy ez képes egy kor szellemi életét, élet- és világfelfogását leghívebben visszatükrözni. Homeros, Vergilius, Dante, Boccaccio, Shakspere, Hugó Viktor, Zola költészete egy darab élet koruk szellemi közösségéből. *Homeros* és *Vergilius* költészetének minden során végigvonúl az ókori ember kedves naivitása, sorsába való belenyugvása, hite a hihetetlenbe, az ősök, a dicső mult rajongó tisztelete; ez utóbbi, mint legjellemzőbb sajátsága. Az ókori mentalitás annyira szépnek fogja fel az életet, hogy sajnálja az elmulását; ezért emlékezik folyton; a jövő, mint probléma, nem izgatja, inkább a dicső multon mereng. A középkor embere rájön a világ hiábavalóságára, az élet teher a számára és a túlforszirozott vallásosság paroxizmusában örökösen a túlvilági boldog élet felé tekintget: az élet csak rossz álom, a paradicsomi gyönyörűség árnyéka a számára. És mert vallásos rajongásában *érzi* a másvilági élet bizonyosságát, vergődő elméjével *tudni* is akarja ezt és hihetetlen erőfeszítéssel törekszik a két örök ellenséget — a hitet és a tudást — egy elfogadható elméletben összeegyeztetni. Homályos és korlátolt gondolkodásával nem képes a testi elmulás eszméjével megbarátkozni; olyan jövendő életről álmodik, amely feltételezi az anyag régi formájában való továbbélését. Ha *Dantet* olvassuk, sorai közül szinte orrunkba csap a középkor e szük, egy pontra koncentrált fantáziájának a tömjénillatta; ott érezzük magunkat az ólomkarikás, homályos templom hideg kövén

térdepelni; benn fekete csuhás papok kórusban énekelnek, künn a téren a kikötözött boszorkány ordítását túlharsogja a tömeg röhögése. Semmi jobban nem bizonyítja a közszellem és a költészet szerves összetartozását, mint Dante költészete. *Boccaccio* sorai közt ott vergődik, lüktet az önmagára ébredő középkor addig tiltott és titkolt szerelmi életének minden romlottsága, míg *Shakspere*, „a legnagyobb halhatatlan" költészete a mindent analizáló, ujjongva heurékázó újkori ember szellemi életének, izlésének a művészi pendantja, azé az emberé, aki rájön arra, hogy a dolgok olyanok, amilyennek látszanak, semmi misztikum nincs bennük és az a szépség eszménye, a költői igazság, a melyik a valóságra, a jelenre, a valószínűre építi a maga képzelt konstrukcióját. Shakspere-rel kezdődött el az a nagyszerű evolució, amely csak a közelmultban nyert befejezést azzal, hogy összeomlott. Az a költői irányzat ez, amely a földit, az emberi viszonylatokban elképzelhetőt, az igazat, vagy legalább is valószínűt és célszerűt kereste, akár a régiek után haladva formában, (klassicizmus) akár idealizálva a valót, csak a valószerűt ábrázolva (romanticizmus), akár esetenkénti szomorú igazságot rajzolva (naturalizmus) de végeredményben megteremtve az ujkor intellektualizmusának legmegfelelőbb formakincset.

De a művészi evolució nem végnélküli, archimedesi csavar; egyszer végének kellett lennie. Az emberi tudás eljutott — legalább is igy gondolta — az emberileg megismerhető legvégső határáig. Az Istenen és önmagán kivül mindenkit és mindent megismert; de itt aztán már zsákutcába jutott, eljutott az ignorabimushoz, ezzel egyidőben annak a tudatához, hogy tehetetlen a transcendentalizmussal szemben, titkaiba ésszel, tapasztalati uton, behatolni képtelen. A biztos megismerés hitébe vetett rendületlen bizalom roskadozásához hozzájárultak azok az elmék, akik felemelkedtek ugyan a racionalizmus széditő magasságaiba, de épen ekkor kezdték átlátni, hogy mennél nagyobb a „megismert" területe, annál nagyobb tömeggel nehezedik rá az „ismeretlen." A tudomány csődjét kezdték hirdetni. Az új tan hirdetőinek a segitségére látszottak jönni olyan ujabb fölfedezések, amelyek feltétlenül igaznak tudott elméleteket döntöttek össze, hogy csak a radiológiát, a mesterséges megtermékenyités lehetőségének a felfedezését, Einstein-relativitás elméletét emlitsem, amelyek közül némelyek lehetnek pillanatnyilag ellenszenvesek az uralkodó közszellem szuggesztiv hatása alatt álló nagyobb közvélemény előtt, de kétségtelenül magukban rejtik egy ujabb, nagyarányú fejlődés genezisét. A racionalizmus mindenhatóságában vakon hivő ember mindinkább határozottabban jön rá az emberi elme szerencsétlen végességére, a világtünemények tökéletes megismerhetetlenségére és felfoghatatlanságára. A bizonytalanság tudata, a nagy világmegrázkódtatások, a nyomor és az önzés tetőfokon való kulminálása azok az összetevők,

amelyek kialakítják korunk érzelmi világát, aminek a gondolkodással való változását mi sem bizonyithatja ékesebben, mint a naturalizmus teljes bukása a művészetben. A művészet is addig kereste a szerinte feltétlenül megtalálható igazságot, hogy lassankint megszünt művészet lenni. Zola-kloakák szennyét napfényre hozó alkotásai, a reinhardti színjátszás ordító tömegei, a dadaizmus színes papirosból, drótból, lószőrből, óragépezetekből és fényképdarabkákból összeállitott képei és szobrai, vasdarabok, repedt fazekak összeveréséből, autók tülköléséből, szamárordításból álló „zene"-darabjai nem művészi alkotások többé; még a valóságnál is bántóbb, beteges fantázmagóriák.

Az önmagával és a világgal meghasonlott, sajátmagában és az emberekben csalódott *ma* emberének nem ilyen művészet kell. Olyan, amelyik elvonatkoztatta magát a sivár valóságtól, amelyik a kifürkészhetetlen mindenség titkaiból megéreztet valamit, *ami magamból fakad*, a legbelső énem, ösztönéim „terra incognitá"-jából, amely az eddig bezárt, most börtönéből kiszabadult csodálatos képesség, az intuició segítségével megérezteti a kozmikus világkép összefüggéseit, ami megsejttet szavakkal elmondhatatlant, ami nemcsak igaz és szép, hanem gyönyörű is, ami felemel, lesújt, megborzaszt vagy a transcendentális világ bizsergő ködvilágába ringat. Ez az a művészeti irány, amely szükségszerű összefüggésben van korunk beteges szellemi áramlataival. Az ókori klassicizmus multat dicsőítő páthosza, a középkor isteni jövőt fürkésző epikája, testi gyönyörökért epedő trubadursága, az ujkor pöffedt, önmagának tetszelgő racionalizmusa, a valóság visszataszító jelenségeit csemegéül feltálaló, mindig *a másikkal* foglalkozó naturalizmusa után az örök másikban csalódó mai kor embere önmagához fordult vissza; a művészet az egyéni megérzések kivetítődése lett, tiszta és elvitázhatatlan *individualizmus*. Szinte fokozatos evoluciónak látszik, hogy hogyan keresi az ember először a mult dicsőségét, majd a jövendő titkait, hogyan találja meg a jelent, a kézzelfoghatót, a tapasztalhatót és hogy talál végre a jelenben saját magára. Az individualizmus költészetéből eltünt minden régi plaszticitás, lélektani hűség, formatökély, erkölcsi tendencia, hazafias páthosz és megmaradt a szabálytalanság, a korlátlanság, konvencióellenesség a formában, — az ösztönös magábamélyülés, pillanatnyi megérzések, hedonizmus a tartalomban, — mint egy, a világ hiábavalóságát, megismerhetetlenségét és céltalanságát megvető, kételyek hajójában hánykolódó költői ideológia kifejező eszközei. — Kétségtelen, hogy ez a formaakarás még gyermekcipőben tipeg, igy tökéletlen és kezdetleges, épen ezért sokak előtt ellenszenves is, de az is bizonyos, hogy ez az irány van organikus összefüggésben a világ lelkével.

A világ és a lélek, az anyag és a szellem végzetes ellentétben állanak egymással és egyik a másikkal nem helyettesíthető. Az intuiciók,

ösztönök költészete olyan imponterabiliákkal, apró lelki ráérzésekkel dolgozik, hogy épen erősen ösztönös természeténél fogva, szavakkal, szabályosan szerkesztett mondatokkal kifejezni vagy épen megéreztetni lehetetlen: hiszen az érzés, az intuició lelki, erősen a tudat alatt élő jelenség, míg a beszéd a tudat ellenőrző és alkotó tevékenységével létrejött természeti folyamat. (Hogy az érzés és beszéd mennyire ellentétes jelenség álljon itt ez az érdekes, bár egy kissé *triviális* példa: Tegyük fel, hogy valaki szerelmes. Nagyon elbúsúl és huzatja magának a cigánnyal. Ilyenkor rajta az érzésnek egy erős faja vesz erőt: nagyot rikolt, sírva fakad, felkacag, vagy a levegőbe csókol, de szavakkal azt, amit érez, nemhogy megéreztetni nem tudja, de még kifejezni sem. Ez különben az intuiciónak is igen jellemző példája.) Első pillanatra is látszik, hogy az individuális érzések költészetének, különösen pedig a festékkel, márvánnyal vagy bazalttal tehát még anyagiasabb eszközökkel dolgozó többi művészeteknek óriási természeti nehézségekkel kell megküzdenie, hogy megéreztesse magát, mert tudni lehet más helyett, de érezni — bajosan. Épen ezért, mert a kor művészeti formakeresése ilyen roppant, szinte legyőzhetetlen nehézségekbe ütközik és mert át kell látnunk, hogy ezek a törekvések a korszellemből folyó törvényszerű bekövetkezések, tehát elodázhatatlanok, a sokszor az arra nem hívatottság miatt tökéletlen, sokszor azonban igazán zseniális alkotásokkal szemben nem lehet az abszolut kritika mértékét alkalmazni, hanem mintegy szemlélődve figyelni a korszellem gyermekének vajudva születését. Mert hogy az individualizmus, az egyéni intuició művészete a jövő formája, az bizonyos. A letagadhatatlan értéknek járó elismeréssel kell megállapítanunk, hogy ezeknek a differenciált és erősen bonyolult lelki élményeknek a megéreztetése, amely ezt a költői irányt elhatárolóan jellemzi, egy-két zseniális szellemnél megtalálta a maga kifejezésformáját is a szimbolumban, amely azzal, hogy ujszerűen alkalmazott hasonlatainál átsikolva a meghatározandóról a meghatározóra, ennek önállóságot biztosítva, a lelki szemléletességnek egy különösen csodálatos faját teremtette meg és azzal, hogy az igy önállóságra jutott kép egyes mozzanataiban olyan részeket nevez meg, aminek a valóságban megfelelője nem is lehet,*) a beleérzésnek, a szuggesztiv költői erőnek olyan hatalmas eszközét biztosította, amellyel a költői nyelv fejlődésének beláthatatlan útat nyitott.

Természetes dolog — épen a művészet organizmusának egységességéből kifolyólag, — hogy nemcsak a költészet az, amely szenvedő csalódott korunk mentalitásának a művészi kifejezésére törekszik, hanem a művészetnek a többi ága is, de épen a fentebb említett okokból, hogy t. i. a festészet, szobrászat és építészet kifejező eszközei túlságosan

*) Igen szépen kifejtette az efajta költői kifejezés lényegét Horváth János: Ady és a legujabb magyar lira c. könyvében. Bpest, 1910, 33—40. l.

anyagiasok, ezek a törekvések jóval kevesebb sikerrel kecsegtetnek, mint a költészet, amely eddig is lelki gondolati művészet volt.

Az erősen metafizikai korhangulat következményének látszik, hogy a gótika ujból tért hódit az épitészetben. Ez az a forma, amely leginkább képes a transcendentalizmus világába emelni, tehát a megvetett világból kivezetni. A festészet pedig az irányoknak az egész hadát teremtette meg, amelyik mind az egyéniség érvényesülésének a szabadságát hangsúlyozza. A futurizmus ugy látja, hogy a lélek tartalmát, az élmények hatását, a mozgás, az egymás után rohanó pillanatok szimultán tartalma hozza felszinre, míg az expressionizmus a belülről formátlanúl kivetődő szuggesztiv érzésben látja a művészet lényegét. Az expressionizmus nem a természetet, a világot akarja ábrázolni, hanem szemben a naturalizmussal, elutasítja magától a természet benyomásait s a maga legtudattalanabb érzését vetiti kifelé. És nem csupán a véletlennek, hanem a megváltozott világnézet következményének látszik, hogy a zene, mint a tudatalatti érzések leghivatottabb és legszerencsésebb interpretálója, a konzoranciáktól mindinkább a disszonanciák felé vergál, amelyek inkább képesek korunk szenvedésének, az ember kétségbeesett magára maradottságának kifejezést adni.

A történelmi fejlődés bizonysága szerint korszellem és művészeti törekvések egymástól elválaszthatatlanok. Igy korunk művészeti túlhajtásai beteges *világnézetünk törvényszerű következményei.* Ennek a meggondolása nem a művészetnek, Bethowen szerint minden filozófiánál és bölcsességnél többet érő drága értékünknek a lekritizálására kell, hogy vezessen, hanem egy egészségesebb világnézetű kor kiépítésének a gondolatára. Ha egészséges lesz a kor, ismét beköszönthet a szemléletes, nyugodt művészi formaakarás ideje.

Sorsom.

Márványkeménység, szent parancs: sorsom.
A csillagok közt repül már a vágyam...
... És ott ragyog a fényben .. napsugárban,
Mely tul száll néha — minden földi gondon.

Eloltó, tiszta és örök művészet
Kisért szivemben, üzve, mindörökkön.
— És magába zár e végtelen börtön;
De benne, csodás érzéseket érzek.

Ki törtető .. kit megtépett a bánat,
Kinek szivében mindig uj vágy támadt;
Elérhetetlen... drága: ami nincs.

Az én szivemnek drága végtelenje,
Szép ifjuságom eltemetve benne,
A legkedvesebb, legszebb drága kincs.

RADVÁNYI SÁNDOR.

Csata.

Irta: *Dobos László.*

Furcsa szerelem, furcsa háború volt.

A hiú és szépséges Semiramis, akinek minden tüzes csókjából a haláit csókolták a szerelmesek, új szerelemre gyuladt. Arreus volt a választott férfi, akinek az isteni asszony felkinálta szerelmét — ezt az irigyelt és halálos fejedelemséget. Mert a temetők királynője megunt szerelmeseit megölette s számukra pompás temetőkertet tartott. Arreus neve már a századik sirkőre került volna. De Bithynia hasonlóan hiú és szép királya azt felelte: Nem! Pedig a pokol tüze égett erében ha csak rágondolt Semiramis szerelmére, de Arreus okos és erős volt s ellenkezve felelt.

Furcsa szerelem, furcsa háború volt.

A megalázott királyasszony elindúlt, hogy megkötözze, foglyúl ejtse azt a férfit, aki erősebb mert lenni — nálánál. S Arreus is elindúlt, hogy rabjává tegye a világ csodált asszonyát, aki őt új mécsesnek szánta a száz boldog-léha szerető sírkertjébe. Két egymásba bolonduló szerelmes halálos csatát akart vívni egymással — egymásért.

*

Még dúlt a harc az erdő bozontos sürűjében, de Arreussé volt már a diadal. A rekedt torkok ordítását túlsüvítették a zuhogó dárdák, amelyek döngve húlltak a horpadó paizsokra.

Borzalmas muzsika volt!

A Parthenios felől szoknyás asszír harcosok rohantak új rohamra, de az ágas-bogas tüskés bozótok lerántották felét a földre, maradékját pedig az irtózatos termetű mariandynok várták. S az asszírok csataordítását széjjelszakították a torkukba rohant nyílhegyek. A fetrengő sebesülteket a száraz szomjúság gyötrelme kínozta halálra; visszafelé minden út zárva, víz sehol, mindenütt csak vér. Meg-megújuló vergődő rohamok zaja hallatszott, csontok roppantak a száguldó paripák patái alatt, az erdő megtelt hörgő fájdalommal s a legyőzöttek vad kétségbeesésével.

A halottakra a gyászoló ősz dúsan hullatta a vérszinű leveleket, a kiömlött vért pirosan gyászolta az erdő.

Arreus győzött és aranyos sátra előtt ittasan hahotázott. Hatalmas mámor, a győzelem mámora szállta meg a sziveket s az öröm elbódított mindenkit. A katonák pőrére vetkőzve tódultak ki a Parthenioshoz, hogy lemossák magukról a vért. De hirtelen révülő szemmel meredtek a túlsó part felé.

A pafhlagóniai sziklákról akkor gördült le az utolsó roham.

Ideges ménjén Semiramis robogott középen férfiruhában, körülötte száz fehéruszályos szolgálóleánya csillogó könnyű dárdákkal kezükben. S ezt a kis amazon-sereget mint széjjeltörhetetlen hatalom vette körül a sumer lovasok sötét tömege, amely halálos csapást készült lesújtani az elbizakodott győzők szétlazúlt táborára. Az éles agyarú sziklák száz

és száz harcost törtek össze, de a sereg zöme mégis leért a parthoz. És ekkor történt a csoda. Ahelyett, hogy a vágtató sereg belegázolt volna a rohanó Partheniosba — megtorpant. A megáradt folyó szilajan, örvényesen sodródott a meredek partok között: halál volt beleugratni. De ahol a férfi megfélemlik, az asszony ott válik vakmerővé. Semiramis vakon beleugratott a vízbe, utána fehér uszálya: a száz leányzó.

A lovasok még mindig mozdulatlanúl álltak. Ninias vezér, a királyasszony fia eltünt s gonosz varázsa megbabonázta a lelkeket — nem ment senki a királynő után. S fenn valahol egy kiugró sziklán felhangzott Ninias pokoli kacaja. Gúnnyal, harsányan, teli szájjal hahotázott. A temetők királynője csak most tekintett vissza, megértett egyszerre mindent. Saját fia csalta kelepcébe, leghűségesebb katonái hagyták cserben. Megcsaltak, ahogyan csak királyt vagy asszonyt meg lehet csalni. S fenn hahotázik az új király. Érezte, hogy most választania kell az élet és halál, szerelem és a bosszú között. Határozott. Bosszút áll, ahogyan csak király vagy asszony bosszút tud állani.

S visszafordúlt a pafhlagoniai part felé. A sziklán megfagyott a kacaj . . .

De a túlsó parton folytatta Arreus. Száz leány úszott feléje, fehér leplük szétterült a víz tükrén. A vérző Nap rájuk hintette langyos sugarait: az alkonyatban mintha harmatos lótuszkert úszott volna a véres folyón. S a folyó kérlelhetetlen sodra átvitte őket a túlsó partra. Halálos megmenekülés volt! Ifjú kaukon és bithyn katonák emelték ki a remegő pompás foglyokat.

A Nap is lehúnyta szomorú szemét.

Erősen sötétedett már, mikor Semiramis visszatért a partra, de Ninias és serege már messzejárt. Távolról dübörgött csak a menekülő horda futása.

*

Arreus király fiatal volt és okos, de gőgös és hiú. Amikor meglátta az imát vacogó leányok seregét, istenes gondolata támadt. Ha ő ezeket a szűzeket máglyára hordatná, kegyes Nergalnak tetsző dolgot mívelne, kiengesztelné eddigi bűneit s erőt nyerne a további hódításokhoz. S remek tűzjáték lenne, megborzadna tőle a porbasújtott királyasszony, az ő híre pedig országokat járna keresztül.

A tábor visszavonúlt az erdőbe s a parti tisztáson lángok gyúltak az „izzószájú tűzisten" dicsőségére. Szűzek éneke zengett a máglya tetejéről, hatalmas vörös lángok nyaldosták az eget, majd csend lett. És felbúgott egy vén pap imája:

„A dicsőségesen elhúnytak lelkei
Ragyogva jelennek meg, mint az arany fénye
E lelkeknek
Adjon Samas új életet!
És Merodakh, az ég elsőszülötte
Nyújtson nekik kegyes lakhelyet!"

Azután a katonák felé fordúlt, hogy a királyért imádkozzék:

„Királyunknak pedig nyújts késő napokat, távoli éveket, erős kardot, dicsőséges napokkal telt hosszú életet, elsőbbséget a királyok között. Fogadd e kegyes áldozatot attól, aki íly ajándékkal kedveskedik isteneiknek!"

Hangja zengő szózatként dörgött tovább:

„Mert aki nem fél istenétől,
A nádhoz hasonlóan vágatik le
Aki nem tiszteli Istart,
Annak testi ereje lefogy;
Mint a reggeli csillag elhalványúl
Mint az éjjeli felhőzet elmúlik."

Ezután a szent papok harsogó dallal járták körül az áldozati tüzet. Ekkor már lepihent a tábor. Lassan az őrtüzek és őrszemek is szunnyadozni kezdtek, csak a halódó máglya parazsa izzott vörösen az éjszakában, mint egy nagy táguló, figyelő szem. Az élet mindenütt lelankadott. Móccanás nélkül hajnali harcra új erők gyűltek. De a túlsó parton egy ágaskodó sziklán ébren virrasztott egy asszony. Tehetetlenül kellett végignéznie a részeg dáridót, és legkedvesebb leányainak feláldozását. Már soká ült s messze, messze bámúlt. Hirtelen remegni kezdett. Amit látott azt csak ő látta a magasból, az alvó tábor álmodott tovább.

A kormosodó parázs vörös szivéből kiugrott egy pici szikra. Mint forró agyból kiröppen a szikrázó új gondolat. Azután egy vékony vörös szalagot látott, amely futott az erdő felé. Mint egy kis tüzes patak rohant a száraz fűben a tűz, a tűzpatak belebotlott egy fába és felrohant rajta. Lángkarjai átnyalábolták a fa derekát s mint pajkos gyerek felült az ágakra.

A kigyúlt fa mint piros májusfa állt az éjszakában, piros lobogók s szalagok lengtek ágain. A fa az erdő szélén állott . . .

A katonák felriadtak a tűrhetetlen hőség miatt. Rettentő hajnal volt! Lángolt az erdő, a tűz körülfolyta már az egész tábort, sehol egy kibúvot nem hagyott. Ki vezette? Gondolkodott a tűz? A ropogó fák reccsenése mintha vezényszavak pattogó özöne lett volna a tűz számára:

Erre! Erre!

Gomolyokba keveredtek az emberek, a kavarodásban fejét vesztette mindenki, a menekülők egymást lökték a tűzbe amikor szűkké vált már a megmenekültek szigete. Mégis hiába. Szeme volt a tűznek, Látott. Megkeresett mindenkit, nem lehetett előle menekülni, lángkarjával elkapta a vágtató lábat s visszarántotta a tűztengerbe. A tűz összefogódzott a széllel — s mintha mindegyik fa sudara húr lett volna — beletépték húrokba s zsivajos zenéjük megtébolyította a harcosokat. Egy pap földre bukva énekelt bele az irtózatos koncertbe, szárnyaló hangja átzengte az erdőt, de a tűz őt sem kímélte. Arreus kivont karddal harcolt. Ki ellen? A lángok feléje csaptak, számolta: egy . . . tíz . . . s kardjával keresztűl szelte sárga nyelvüket. Hirtelen arcába csapott egy forró láng s felsüvöltött . . .

Nem látott; arca lemarva, haja, szakála végigpörzsölve:

Győztem! — ordította s belevágtatott mint élő fáklya a tűzbe.

— Asszony . . . hadd ölellek . . . így . . . forrón . . . csókolj . . . csókolj . . .

Ölelte a lángokat mig összeroskadt.

Győztünk! kiáltotta vissza a megnőtt máglya. Száz leány lelke megmutatta, mi a holtak hatalma. Borzadt, megőrült, aki látta a diadalt szikrázó máglyát, mely sohasem látott áldozatot mutatott be az isteneknek.

*

Mikor lehűlt az izzó föld, Semiramis átjött a túlsó partról — temetni Arreust kereste. Meglelte. Ott feküdt olvadt aranyai között s ferde szájjal várta szerelmese csókját. Kialudt szeme feketén üszkösödött az ég felé. A királynő mellett ott lovagolt a férfi is. Az új. Élő és holt szerető egymás szemébe nézett . . .

— Vitesd illően udvaromba — szólalt meg halkan Semiramis, gyúljanak ki a lángok s negyven napig égjenek. Én megyek tovább és te?

— Veled megyek — felelt rekedten, tompán a férfi.

S átléptette lovát Arreus teste fölött.

Nyáron.

Csillagmosolygású nyári ég alatt,
mint az örökletből hulló habok
kavarognak körém a titkok önfeledten
és csacsogó ajakkal szépre hazudják
mihaszna rongyos holmi — éltemet.

S míg a csillagok közt koborló lelkem
fázósan ölti magára felhő rongyait
előbukik a hold is a tüzet csiholva,
majd lángra kapnak a lenge felhőfodrok
s egy rongy ég amott — talán a lelkem.

HERDA LÁSZLÓ

Októberéjjen...

Október éj van. Csendes, hideg
s köröttem pihennek
sívár szalmazsákos ágyakon;
boldog-álomba merült emberek.

Csak az én szemem ég valami idegen láztól,
csak az én szivem ver hangosan, mint vadabbul
és nem hallja senki, senkisem.

Nem hallja senki, míg a lelkemen —
— e sokhurú hárfás hangszeren...
bús akordokat játszik
egy vak cigány — a szerelem.

HERDA LÁSZLÓ

II. Sándor cár titkos felesége.

A szentpétervári téli palotában talált adatok és a palotai pletykák után írta: *Mihók Béla.*

A világháború előtt pár évvel egy öreg, szegény anyóka halt meg Párisban. Az öreg asszonyt csak alig ismerték, temetése is egyszerü pravoszláv temetés volt. Öreg bácsik, nénikék, szomszédok kisérték utolsó útjára az öreg asszonyt. Jurevszky Dolgorukaja hercegnőt temették. Csak a meghitt orosz ismerősei tudták, hogy hercegnő, de senki sem sejtette — még a történetírók sem — hogy az anyóka a hatalmas II. Sándor cár törvényes, hites felesége volt.

*

1921. október 17.

Szentpétervárott a cár téli palotája előtt nagy csillogó pelyhekben hull a hó. Az aludtvér szinü palota mint döglött hétfejü sárkány tesped a hó alatt, homlokába szúrva az öldöklő dárda, — egy vérvörös kommunista lobogó leng.

Ötödik éve, hogy kiszenvedett a sárkány, ötéves por fedi a cári palotát és ablakait, mintha az óriási szörny megüvegesedett hályogos szemei lennének, homályosan merednek a tengerbe rohanó Névára.

A pazar termek pompáját az idő belopódzott pora fedi, — mintha a régi szép időket meg akarná védeni a jelen piszkától. A hatalmas, véget nem érő palotában mindenütt csak emlék, titok, a múlt nyüzsög és sehol egy élő ember vagy a vörös jelen legcsekélyebb megnyilvánulása.

A márványfolyosókon kisértetiesen kopog a csizmám; szinte megijedek saját lépteimtől és lábújjhegyen, mint a tolvaj, ki a hatalmas urak féltveőrzött titkait elakarja lopni — lépkedek óvatosan tovább.

Megállok. Igen! — ezt kerestem. I. Miklós lakosztálya. Pompás, pazar szobák és mégis a hideg fut végig rajtam keresztül. A kinyitott, rejtelmes csapóajtók, titkos alagutak, ördögi motólák, gépezetek, mint a múlt bűnös démona tátong felém. Jaj, ha ezek a tátongó titkos ajtók szájak lennének és beszélhetnének . . .

De ni-ni. A szoba mintha megelevenedne, az öreg pazar bútorok mintha pattognának, mesélnének . . . vagy csak én szédülök én fantaziálok ? . . . Leülök egy aranyozott poros székbe és leírom amit vélni hallok.

*

1856-ot írtak. Tavasz volt. A palota előtt diszes, aranysújtásoktól

csillogó őrség állt. Az udvar unottan élte a béke luxus, elkényeztetett, gondtalan napjait. A cári kertben nyiltak már a rózsák s a rózsaillat, a madárdallal keveredett össze. A hatalmas úr érdeklődve nézte a természet ébredésének isteni szép pompáját.

Délceg katona alakján nem látszott az ötven év, az összeesküvések, bombamerényletek izgalmai sem hagytak semmi maradandó jelet az arcán, sőt ruganyos járása, mosolygó szája után inkább egy jókedvű gárdatisztre, mint az orosz nép mindenható urára hasonlított.

A cár rózsa pavillonja előtt nem mindennapi látvány állította meg a természet szépségében gyönyörködő uralkodót. Hosszú, sűrű szempillái álma tündéreit tarthatta zárva, alabástrom arcán piciny csókolni való rubint száj kivánatos nedlizsében aludt, a karcsú nyúlánk test — mint egy alvó istennőé — rabságba ejtette a szemeket.

II. Sándor maga sem tudta, hogy mennyi ideig állhatott az alvó leány előtt és csak akkor eszmélt fel, mikor parázs, bűnös pillantásai, mint elektromos szikrák rázták föl álmából a mit sem sejtő lehetetlenül szép leányt.

— Jaj Istenkém! Hol vagyok?

Ijedtében alig vette észre a mosolygószemű délceg férfit, ki a leány zavarán felségesen mulatott.

— Bá! Hát maga kicsoda? Hogy mer rajtam nevetni?!

Tudja, hogy én Dolgorukaja hercegnő vagyok és bátyám a cár testőrkapitánya? Majd ad ő magának csak nevessen még rajtam.

— Igen? A kapitány urat igen jól ismerem, együtt szolgálok vele és igazán boldognak érzem magamat, hogy a vitéz kapitány úr vitézebb kis hugát megismerhettem.

— De kicsoda Ön?

— Én? . . . Én is itt szolgálok az udvarnál.

— No jó, — de hogy hivják?

— Engedje meg, hogy ne feleljek erre a kérdésére.

— Nem. Dehogy is engedem, a maga bátor modora tetszik nekem és pártfogója is akarok lenni a bátyámnál. Na, de hamar, mondja meg, hogy hívják, mert különben megharagszom.

— Feltétlenül követeli, hogy megmondjam a nevem?

— Igen! Követelem!

— No jó, de ha nem lesz megelégedve nevemmel, úgy női kiváncsiságának tulajdonitson mindent.

— Na de mondja már! — s türelmetlenül dobbantott lábával a kis hercegnő.

— A nevem . . . a nevem II. Sándor.

— —

Hiába várták ebédre az uralkodót. Egy bohó szerelmes kis leány karjába zárta az állami gondoktól kifáradt fejét. II. Sándor elfeledte, hogy uralkodó, hogy sok millió embernek élet-halál ura, csak azt érezte, hogy egy drága kis lélek örökös rabja lett.

Az uralkodó szerelmétől megittasúlt hercegleány, mikor tettének tudatára ébredt, elkezdett keservesen sírni. Az uralkodó ideális új szerelmének hatása alatt ünnepélyesen fogadalmat tett a 17 éves leánynak, hogy a legelső adandó alkalommal feleségül fogja venni. A megnyug-

tatott hercegleány hitt szerelmének és határozott akarattal vezette tovább élete fonalát.

A rettegett nagy cár szerelmes volt mint egy kis diák. A fiatal hercegleány pedig női ravaszságának szétszakíthatatlan édes hálójával úgy befonta az uralkodót, hogy felszabadítva magát az államügyektől, teljesen szerelmének élt, sőt várni lehetett, hogy előbb-utóbb beváltja a pavillonban tett igéretét is.

A télipalota titkos ajtói, sülyesztői rozsdásan tátongnak itt előttem, de egy félszázaddal ezelőtt még nesztelenül nyiltott, záródott, emelkedett, sülyedt, pontosan a kivánságok szerint.

Háromszor hetenként nyilt meg II. Sándor szobájának titkos ajtaja. A boldog éjszakák nem maradtak titokban. A palotaőrség és az éjjeli szolgaszemélyzet gyakran látta, hogy a lakatlan I. Miklós folyosón éjjelenként egy nyulánk tündéralak jelenik meg és hirtelen eltűnik. Hogy a jelenséget megfejtsék a palotaőrök lesbe álltak és a titokzatos éjjeljáró tündérben nem mást, mint Dolgorakuja hercegnőt ismerték fel. A leleplezett szenzáció csakhamar szájról-szájra kelt és hogy a hatalmas cár glóriás alakját a tiltott szerelem el ne homályositsa, az udvar Dolgorukaja hercegnőt Nápolyba transportálta.

A cár nem birta ki sokáig szerelme nélkül. 1867 juniusában kapva kapott III. Napoleon meghivásán és Párisba utazott. Egyidőben II. Sándorral Nápolyból Ekaterina Michajlovna Dolgorukaja is Párisba érkezik és az udvar közelében egy egyedül álló házat bérelt ki.

A párisi találkák tiltott gyönyörei még erősebbre kovácsolták szerelmük rózsaláncát és a szerelmes cár pétervári igéretét itt is megismételte.

Az államügyek II. Sándort csakhamar haza követelték. A hercegnő a következő vonattal utána utazott és a Carszkoje-Szelo mellett telepedett le, ahonnan szemmel tarthatta az udvar minden mozdulatát.

A Carszkoje-Szeloban is csakhamar feltalálták magukat a szerelmesek. Az a kis szoba, amelyet II. Katalin épitetett történelmi jelentőségű találkái számára, az a kis szobaajtó ismét kinyilott. A szobában ma sincs más mint a legszükségesebb bútordarab, amit még a praktikus II. Katalin rendezett be: egy ágy, két szék és egy asztal.

Hogy minden szóbeszédnek elejét vegyék és a hercegnő is a cár közelében maradhasson, II. Sándor feleségénél kieszközölte, hogy Dolgorukaja hercegnőt udvarhölgyévé nevezze ki.

A büszke cárnő, Mária Alexandrovna, ha a történelem hallgat is róla, de köztudomású, hogy a könnyelmű bádeni nagyhercegnő és a nagyhercegi udvar egyik ismeretlen rántáskavaró lovag szerelmének romantikus gyümölcse volt. Mária Alexandrovna soha sem volt szép, de anyjától örökölt természetével, szerelmes szeszélyével még II. Katalint is sokban fölülmúlta. A szeretni szerető cárnő a férje és a hercegnő viszonyát is csak múló szerelemnek tartotta és nem tulajdonitott semmi komoly fontosságot a dolognak, annyira nem, hogy Dolgorukaja hercegnőt az udvar legelső hölgyévé nevezte ki.

1870-ben a cári pár Emskben időzött amikor a hercegnő kiséretében visszautazik Szentpétervárra és megállapodásuk szerint a boldogult I. Miklós lakosztályát veszi igénybe. Ez idő alatt ismét funkcióba lépnek a titkos lépcsők, folyosók, ördöngös ajtók és felismerhetetlen

alakok szolgálják ki a beteg hercegnőt. Az uralkodó egész idejét a hercegnő ágya mellett tölti, mesél, olvas, szórakoztatja a beteget. Dr. Kraszovszky volt az egyetlen orvos, ki a beteg mellett volt és másnap féltizenkettőkor mikor a hercegnőnek fiúgyermeke született — kit azután Györgynek kereszteltek — Kraszovszky olyan gazdag jutalomban részesült, hogy más orvos egész életén át nem keres annyit.

Az újszülöttet a cári testőrgárda parancsnokához, Riljev generálishoz vitték, kire egy orosz dada és egy francia nevelőnő várakozott. II. Sándor mindent elkövetett, hogy az eset titokban maradjon. Bizalmas szolgáit, kik a hercegnő segítségére voltak, gazdagon megjutalmazta és megeskette, hogy a látottakról soha senkinek sem fognak szólni. De mit tesz a véletlen. Az egyik álarcos testőr, ki a nevezetes éjszakán őrt állt a folyosón, a cárnő egyik hódoló lovagja lett.

Mária Alexandrovna az egyik találkáján, mikor a kis testőrrel enyelgett, megtudott mindent. A megfőtt Don Juan, hogy a cárnő kegyében maradhasson elbeszélte a kis György születését. A hisztérikus cárnő sírógörcsöket kapott, összetört mindent ami kezébe került — a testőrt sem kímélve — és mikor kész volt mindennel — elájúlt. A buta testőr csak most eszmélt rá, hogy az udvar békéjét felborította, a cárnak tett esküjét megszegte; tudta, hogy mi vár rá — hazarohant és főbelőtte magát.

A cári udvar grandiózus botránya széles körben elterjedt, mindenki csodálkozott, hogy az 54 éves cár, jövendőbeli nagyapa nem tudott úra lenni elkésett szenvedélyének. Az udvarban II. Sándor megmentésére titkos párt alakúlt, ami az afférok egész sorozatával fűszerezte az aktuális témát. A párt feje Suvalov gróf a „fekete kabinet" a rettegett „III. különitmény" főnöke volt.

Az elégületlenség és a favorit elleni gyülölet még magasabbra hágott, amikor egy év múlva Dolgorukaja hercegnőnek megszületik a második gyermeke Olga. Az uralkodó cári ukázban tudatta a birodalmi szenátussal, hogy a két gyermekének törvénytelen születését úgy akarja legalizálni, hogy Dolgorukaja hercegnő herceg Jurevszky nevét veszi fel míg a gyermekek atyai neve (orosz szokás, hogy minden férfi és nő saját neve mellé atyjának a keresztnevét is felveszi) Sándor lesz.

Hiába is háborodtak fel a szenátor urak, nem volt mit tenni, a cár ellentmondást nem tűrő parancsát tudomásúl kellett venniök.

1876. március 23-án megszületik a harmadik gyermek Borisz.

Suvalov gróf látta, hogy a hercegnő teljesen hatalmába keritette a cárt és az uralkodó mint egy kis gyermek az asszonynak engedelmeskedik. Tudta, hogy II. Sándor minden idejét a hercegnőnél tölti, az államügyeivel nem törődik, a nép elégületlen, zúgolódik, addig a cár úgy él mint egy magán ember. Az országban teljes oligarchia tombol, a kis cárok, nagy gubernátorok kegyetlen igája alatt nyög a nyomorúlt nép és elhatározta, hogy mindenáron véget vet a dolognak és kiszabadítja uralkodóját a szép bestia tündér karmaiból. Meg akarta öletni a hercegnőt, de a felbérelt gyilkosok nem ismerve az úrnőt, Dolgorukaja egyik társalkodónőjét ölték meg helyette. A sikertelen merénylet csak növelte a gróf hazafias gyülöletét a favorit ellen és egy audiencián nyiltan az uralkodó szemébe vágta, hogy az ország állapota azért olyan siralmas, mert az uralkodó teljesen a „leány" hatalma alatt áll.

Suvalov grófot még aznap felmentették a fekete kabinet vezetésétől és másnap már röpítette a vonat Szibéria felé. Jurevszky hercegné pedig hivatalosan átköltözött a téli palotába, hol részére I. Miklós lakosztályát teljesen átalakitották.

1877-ben a hercegasszonynak negyedik gyermeke születik, kit Katalinnak keresztelnek.

A sok palotabotrányok, intrikák, afférok, férjének szisztematikus megcsalása, szerelmi csalódásai annyira megviselik a cárnőt, hogy évült tuberkulózisa rohamosan halad a vég felé és 1880. junius 3-án meghal.

Mária Alexandrovna halála után egy hónapra a cár boldogan közli törvénytelen feleségével, hogy most már megesküdhetnek. Sándor trónörökös (a későbbi iszákos III. Sándor) ki ez időben Esztországban nyaral, értesül a cár apja szándékáról és sietve Péterváron terem. Szuvalov számüzetése intő példa volt a hercegnő ellenségeinek és a trónörökös nem talál híveket a cár esküvőjének megakadályozására.

1880. julius 18-án a cár gróf Allerberg és Riljev generális tanuskodása mellett a Carszkoje-Szeloban titokban megtartotta esküvőjét.

II. Sándor, ki az összeesküvések, merényletek egész sorát élte át, jól tudta, hogy élete bizonytalan és előbb vagy utóbb a terroristák mégis csak megölik. Ezért, hogy Jurevszky hercegnő gondtalan élete biztosítva legyen, 3,000,000 rubelt tett részére a birodalmi bankba. De a pénz sem hozta meg a titkos feleség boldogságát, mert hiába volt a cár felesége, az udvar ahol csak tehette csípkedte és éreztette, hogy koronázatlan kegyelem cárnő, ki mint a cár volt szeretője került fel a magasba, hol titokban, csendesen kell ülnie. Ünnepi ebédeknél például a hercegnőt mindig az asztal végére. Oldenburg és Leichtenberg hercegek közé ültették, de a bálokon, estélyeken, ünnepélyeken is kénytelen volt helyét a nagyhercegeknek, nagyhercegnőknek átengedni.

Az uralkodó, hogy ezeknek az idegörlő intrikáknak véget vessen, elhatározta, hogy leköszön a trónról és szerelmével kiköltözik Franciaországba, hol csendesen, boldogan eltölti életének hátralevő napjait.

1881. március eleje volt. Mint a lisztbeesett szerecsen fehérlett a havas, kormos város. A cár lovai mint a táltosok fújták messzire párájukat, a hideg zúzmarából abrakos tarisznyát formált szájukra. Egy ablakban fehér női zsebkendővel játszik a tavasz előszele, lobog Perovszkaja Zsófia kendője. Ez volt a terroristák jele . . . . jön a cár." Az egyik utca sarkon egyszerű ruhában intelligens férfi áll nyugodtan, kezét zsebébe sülyesztve nézi a közelgő cári kocsit.

Csak egy pillanat . . . és iszonyatos robbanás rázza meg a levegőt. A nyomorúlt, agyongyötört nép fönséges haragja lehetett a terrorista bombájában, mert úgy széttépte a szebb jövő reményében kocsikázó szerencsétlen szerelmes uralkodót, hogy alig maradt belőle valami.

*

Páris külvárosi temetőjében egy gondozatlan, elhagyatott sír áll. Nem jár oda imádkozni senki. A sírkövön ismeretlen ákom-bákom, — nem tudja elolvasni egy derék francia sem. Ha néha egy orosz emigráns vetődik arra, kellemesen meglepődve olvassa a sirkőbe vésett ciril betűket:

„Itt nyugszik Ekaterina Michajlovna Jurevszkaja hercegnő, ki élété-

ben csak a boldogságot kereste és boldogtalanúl halt meg. Béke poraira.“ . . . És békében alszik az öreg anyóka.

Ha éjjel a szél megrázza a sírra borúló szomorúfűz ágát, felébred a tündér szép hercegnő és csak gyermekeiről beszélget, ő róluk kérdezősködik a haza járó széltől . . . mi lett Györggyel, Olgával, Borisszal, Katalinnal? . . s a szél kegyetlenül susogja — meghaltak, mert hercegek voltak . . . és az asszonytündér sír.

Majd feljön a nap, meleg sugarával élteti az élőket, madárdallal telik meg a temető, lebújik a föld alá a halál és a fülemüle elaltatja a szegény elhagyatott, titokban tartott cárnőt.

*

A télipalota mint döglött hétfejü sárkány tesped a hó alatt, homlokába szúrva az öldöklő dárda — egy vérvörös kommunista lobogó leng.

Üzzük a szarvast.

Mindig vadászunk még: üzzük a szarvast,
A százagancsut, a csodafehéret.
Előttünk ront felénk, éhes torokkal,
Vad, lángoló szemekkel száznyi véreb.

Köddé vált s most megint amott előttünk.
Utána gyorsan harcfiak, leventék.
E vad velünk többé csufot ne üzzön:
Szügyébe fogjuk mártani a pengét.

Hogyan szalad! Ur Isten, el nem érjük.
Villámnál, szélvésznél gyorsabb a lába.
Futtában még a parlagot sem éri,
Sok jó ménünk nem juthat nyomába.

Ágas-bogos agancsa szinarany tán,
Patája gyémántkő, szinezüst a szőre;
Minden kis szála édesen csilingel —
Mienk lesz ez, utána csak, előre.

Megállunk este, reggel ujra kezdjük
Nem kell sem étel, sem ital, nem alszunk.
Átrontunk őserdőn, árkon, mocsáron;
Ruhánk rongy már s vérzik az arcunk.

Mikor ér véget már e szörnyü hajsza?
Vágyunk, bátorságunk soha se restül
S kergetjük a hószinü, drága szarvast
Hosszu évezred-éveken keresztül.

MIHÁLY LÁSZLÓ.

A búcsú.

Írta: *Tél József.*

I.

Az éjszaka könnyű előőrse, az este már birtokába vette a falut. A nap most int búcsút könnybelábadt szemmel a világnak — bele lehet nézni nem erős a tűze. A játszi szellő is elült a madarakkal. Városi embernek ismeretlen a falusi este, mely mint átlátszó ezüstlepel terítődik rá a házakra, fákra. Rembrandt képeinek a hangulata nehezedik a tájra; a színek homályosak, a formák elmosódók, minden hang letompított, még a mozgás is lassúbb, vontatottabb . . .

Szépek azok a kies fehérfalú, nádfedelű házak egymás mellett, mintha kimosdatott képű kis paraszt lányok állanának sorfalat. Ablakszemeikben kedves naivitás vibrál, a leáldozó nap elkésett súgaraitól gyenge pirosságba merültek . . .

Este megszünik az élet lázas pezsgése — szinte hallani a falut, hogy piheg, lélekzik. (Az életütem irányitását a halkszavú Csend herceg veszi át s lassú pianisszimót dirigál. Finom orkeszterével elringat, hogy legalább az álomországban megtaláljuk, amiben nappal csalódtunk . . .)

Az est nyugalmát nem zavarja meg hangos kurjantás (ami éjfél körül bizony sokszor kiszalad a fonóból jövő legények száján), néhány percre mégis felborul a csend. Mintha sima tó tükrére csobbanó kavicsokat hajigáltak volna, úgy hallatszik Kovács Estvány portájáról a durva szitkozódás. Még az arramennők is megállnak a kerítésnél s megcsóválva fejüket mennek tovább . . .

— Hun van a kis csikoshátú malac te haszontalan fráter? . . . mingyá' kitekerem a nyakad, ha nem lesz meg! — ordított Estvány gazda a haragtól majd kicsattanó arccal Pista gyerekre, aki nagy ijedtségében a porba ejtette ostorát. A kis Juliska huga is úgy összerezzent mellette, mint a kismadár villámláskor.

— Nem tudom . . . a kertajtóig még . . . megvótak . . . — indult és akadt meg a szó a gyerek ajkán, a sírás elszorította a szavát. Nagy szemei már elkönnyesedtek . . .

— Azt a mennydörgős . . . no megállj, ellátom én a bajodat . . . Nem érdemli meg, hogy enni kap . . . mingyá' agyoncsaplak ezze' a kapáva' . . . — s már indul is feléje. Ha Julis asszony elő nem ugrik a konyhából (az estebédet főzte), még baj történik.

— Mi van itt apjuk!? — sikolt fel az asszony s elkapja a már sújtásnak indult férfikart.

— Mingyá' agyonverem, elhagyta a kilencedik malacot, a csikoshátut . . ,

— Hallod-e Estvány — szereli le biztonsággal az asszony a férfit — hisz' még nem is kerestétek. Nem kő' mingyá' olyan pataliát csapni, nézzük meg, hátha elkeveredett a kertbe . . .

Julis asszony győzött. Rögtön hozzá is láttak a kereséshez. A hirtelen lecsillapodott Estvány gazda jónak látta még odakiáltani a biztos távolságban somfordáló Pistának:

— Hanem ha nem lesz meg a csíkoshátú, bizony nem viszünk el holnap öregapádékhoz búcsúra Apatiba... itthon kuksolsz... ezt szavamra mondom.

Pistát mintha sziven ütötték volna, mert érezte, hogy ártatlan. Mit is tehet ő arról, hogy a kis csíkoshátú talán a kerítés lécei között kibújt s elbojgott. A legeltetés után, mikor behajtotta őket a kertajtón, még mind a kilenc kismalac megvolt.

Hiába mozgattak meg minden bokrot a kertben nem lelték meg a kis kilencediket, mert már jól besötétedett.

A vihar elült hál' Istennek. Julis asszony jól értette a dolgát. Most is azt ajánlotta, hogy mivel holnap úgyis vasárnap lesz, doboltassák ki a templom előtt a kisbiróval mise után, majd csak elhozza valaki, ha megtalálta. Van még böcsület az emberekben...

Az egész háznép bevonult a kisházba. Meggyújtották a lámpást, a kis Juliska asztalt terített, Julis asszony pedig az utolsó simításokat végezte a vacsorán.

Pista künnmaradt; érezte, hogy *leveles*. Már asztalhoz ültek odabent, mégsem mert bemenni. Bámulta a piros lámpafényt, amint hosszan kivetődött az udvarra. Olykor fel-felnézett a csillagszeggel kivert égre is. Nem birt gondolkozni, de homályosan érezte, hogy van egy láthatatlan hatalom, akinek játékszer a kezében az ember, — aki úgy játszik a sziveinkkel, mint a Juliska a babáival, vagy ő a golyóival szokott: akár a kútba is dobja, ha kedve szottyan...

Azután eszébe jutott, hogy nem mehet holnap búcsúba... Hej, pedig már milyen régóta számolják a napokat a kis Juliskával. (hányat kell még aludni? — kérdezgették.) Nem vehet mézeskalács-lovat, fütyülő kakast... A körhintán sem nyergelheti meg azt a szépsörényű fatáltost... Már majdnem pityeredésre állott a szája...

— Minek is segítettem olyan szépre kifényesíteni a Fecske meg a Madár szerszámát — bánkódik magában. A kocsi ülését is kitömték puha, illatos szénával, ott áll már minden indulásra készen a félszerben. Hiába, minden kárbaveszett...

— Gyere be te semmiházi vacsorázni — szólt ki Estvány gazda — bár nem érdemőted meg azt se... Gyorsan enni, aztán az ágyba.

Pista hamar végzett; nem igen csúszott a falat. Sietett az ágyba, nehogy még más meglepetés is érje annak a valakinek a jóvoltából, aki úgy játszik az emberekkel, mint Juliska a hajasbabájával...

Estvány gazda még gondolkozott a történteken az ágyban: — nem köllött vóna azza' a gyerekke' úgy e'bánni... jó vóna e'vinni búcsúra, hisz az öregapja is szeretné' látni... aztán meg az is megtörténhetett vóna, hogy csak nyócat fiadzik a koca... hm, hm... de akkor ki őrzi a házat?... igaz, a szavamra is mon'tam, hogy nem visszük el... no, hisz' ő is beletőrődött már...

Ezalatt Pista is elszenderedett. Az ő ügyét az álom tündérei vették a kezükbe: még az éjszaka elvitték búcsúba. Kapott sarkantyús piros csizmát, bordó sapkát hosszú kócsaggal. Egy hatalmas mézeskalács-lovat vezettek eléje. Kicsit megcsudálta, hogy fehér mint a hab, szép piros sujtásokkal, rajzolatokkal van teli; éppen olyan, mintha mézeskalácsból volna s mégis milyen kényesen lépked. Ügyesen fölkapott a bársonynyeregbe s szőke tündérapródoktól kisérve, mint valami tündérkirályfi

végig lovagolt a búcsún. Odament a körhintához (amelyik csupa csillogó cukorból volt, megállította s a vásár minden gyerekét befizette, hogy fölülhessenek. Az egyik hintóban a kis Juliska ült csodálkozó szemeket vetve báttyára... Pista gyorsan odavágtatott a mézeskalácsos sátorához vett egy kosár mézeskalács-szívet s tele rakta vele kishuga hintaját...

Aztán szétnézett. A búcsúsok tarka, színes tömege hullámzott ide-oda: csupa ünnepi köntös, mosolygós arc. Síp, dob, trombita szól, mindenki nevet és boldog...

Az álomország kis tündérkirályfia mindent olyan természetesnek talált, csak egy dolgon bámult el nagyon: a nap egy napraforgó tányérrózsája volt, gyenge sárga fényt sugárzott, mintha a búcsúsnépre aranypor szóródott volna... Belenézett jól s akkor látja, hogy arca is van, melyet selyemzöld levelei lassan legyezgetnek a nagy melegség miatt. Már egészen ott felejtette a szemét s akkor látja, hogy gúnyosan elmosolyodott...

Ezt nem tudta sehogyan megérteni a kis Pista...

II.

A kakasok már elkukorékolták az első strófát, mintha a falu ingyenes ébresztőórái volnának, pedig a hajnal fogadta fel őket, hogy harsonázzák a jövetelét.

A hold, melyet éjjeli mécsesnek akasztott a világ berendezője az égboltra, bágyadtan néz le a falura. A házak fehér falán sötétkék árnyék rajzolódik, azonban nem hosszúéletű, mert a hajnal láthatatlan tündérei mindent átfestenek lilába, violába, rózsaszínűre... A piciny tündérkezek gyöngyharmatot is hintenek minden fűszálra.

Nemsokára felpillant a nap is a keleti horizontom, véget vet a hajnal rövid uralmának: beköszöntött a reggel.

Az ötórai harangszó már talpon találja Estvány gazdát, a lovakat itatja. Közben a kút kávájára teszi a kalapját s elmondja az Angelust... egészen elfogja az áhítat, talán mert régen látott már ilyen szép hajnalhasadást...

Nyikordul a kútgém, kopog a veder s csobog a víz a vályúra... Kifejezhetetlen érzést keltett Estvány gazdában ez a friss csobogás...

Utána befogja a lovakat a kocsiba, megigazgatja az ülést s bemegy az asszonyt meg a Juliskát fölkelteni, mert sietniök kellett, hogy odaérjenek még a nagymisére: meg kell hallgatni a szépszavú káplánt, anélkül nem búcsú az apáti búcsú...

Mig Estvány gazda bement egy szépszemű gyermekarc nyomódott az udvarra nyíló ablak üvegjéhez, a Pista volt. Fölébredt a kútgém nyikorgására... Nézi a Fecskét, a Madarat, milyen szépen csillog a szerszámuk a reggeli naptól. Elszorul a szive s a nagy gyermekszemekből a szenvedés igazgyöngyei peregnek, peregnek...

Közben felkészültek odabent s indulnak ki. Estvány gazda a kis álmosszemű Juliskát vezeti, Julis asszony azonban visszamegy Pistához, letörüli a szeméből a könnyeket s megcsókolja, vigasztalja:

— Légy jó szívem, hozok a búcsúból mézeslovat, cukrot fütyülőset. Édesapád most nagyon haragszik, nem tudom megbékíteni.., Az asztalra készítettem ennivalót, 12 óra után hazajövünk...

Mégegyszer megcsókolta és sietve ellibbent, mert Estvány gazda

erősen kezdi magában emlegetni „azt a fűzfán fütyülő rézangyalát . . .“

Pistának támadt egy ötlete: hamar átszaladt a nagyházba, kinyította az utcára nyiló ablakot s a muskátlik közül integetett Juliskának, aki el is pityeredett, de nem vették észre, mert háttal ült a kocsiban. Estvány gazda az ostorheggyel megpeccintette a lovakat s mindjárt eltüntek a porfelhőben . . .

Pista újra visszafeküdt az ágyba s mélyen elaludt . . .

Már jó magasról mosolygott a nap a világra, mikor felébredt. Gyorsan kiugrott az ágyból; mosdás után frissnek és pihentnek érezte magát. Rögtön hozzálátott az asztalra készített elemózsiához. Evés közben eszébe jutott az éjszakai álma, a gúnyos mosoly, amelyet nem értett meg . . . Eh, mit is töri a fejét rajta . . .

Fölugrik az asztaltól s végigficánkolja a szobát, mint egy kis másodfűcsikó . . . Hopp! megakadt a szeme a szekrény sarkán levő pipán, dohányzacskón (ott felejtette az apja.)

— Hisz Édesapám is milyen jókat füstöl ebéd után, most nem látja senki, megpróbálom — gondolja magában.

Megtömi a pipát, kicsit reszket a keze de nem baj! Nagy bajlódással rágyújt s vígan pöfékelni kezd, azaz hogy kezdene, ha a torkát nem kaparná az orrfacsaró füst. Nagyokat trüsszent s a könnyei csak úgy gurulnak le az arcán. Azért se enged . . .

Édesapja ilyenkor a malacokat szokta megnézni pipaszó mellett. Nagy kegyesen ő is kilép az ajtón s elindul az ól felé. Odaléptet a ketrechez, üggyel-bajjal felmászik a deszkafalra, aztán belógatja a pipát s nézegeti a kiskocákat. Közben igen meggyűlt a nyál a szájában és stilusosan sercint is egyet-kettőt. A feje már erősen kezd zúgni, mint a méhkas . . .

Egyszerre a csikoshátú malac jut az eszébe, amelyik elveszett. Ilyenkor azt mondanák a felnőttek, hogy eszébe jutott minden adóssága. A feje is fáj s a nagy gondolkozásban elfelejtette szívni a pipát, úgyhogy kialudt . . .

— Ezt meg kell gyújtani — mondja s szív akkorákat, hogy a szemei kidüllednek bele. — No most . . . nem megy — morfondirozik magában (az apja is veszekedni szokott a pipájával). Az égő gyújtókat azonban — maga sem veszi észre a túlságos buzgalomban — az ól mellett a szalmába dobta s szépen visszabaktatott a kisszobába . . .

Megkondulnak a templomtoronyban a harangok, azonban nem imádságra, szavuk szaggatott, síró zokogás . . .

— Tűz van! — Ég Kovács Estvány háza!! — hangzik a vérfagyasztó kiáltás az utcán végig. A sajgó kétségbeesés átjár mindenkit, az egész falu vonaglik . . .

Feldúlt arcú emberek rohannak a házak során. Ijedten kap mindenki vedret, vasvillát, létrát s szalad, hogy segítsen . . .

A veres kakas már végigtáncolt a tető gerincén, a nád pattogva, sisteregve ég . . .

Hatalmas füstoszlop csapkodja az eget, pernye száll az emberek arcába, alig győzik kitörülni a szemükből. Végre vágtató, izzadt lovakon megérkezik a községházáról a vizipuska is. Az emberekbe a kétségbeesés heroikus erőt önt s mint megvadult hangyaboly ráomlanak a tűzre . . .

Körültámogatják a házat létrákkal s úgy zúdítják a vizet a vedrek-

ből a pattogó parázsra. A vizipuska is megindul s az éles vízsugár ropogva fúródik a nád közé, hogy megkeresse a lappangó zsarátnokot.

Negyedóra múlva az utolsó szikra is kialudt. Az üszkös gerendák úgy merednek az égnek, mint a bogárhátú ház törött bordái . . . A fehér falakon kormos, piszkos víz csurgott alá. Mintha a ház ruháit szaggatták volna le rongyokban durva kezek, falán sirásának könnyei csurogtak . . .

A nép is már oszladozni kezd. Mindenki siet haza, hogy félbemaradt és elhűlt vasárnapi ebédjét folytassa.

A lelkek megnyugodtak, azonban az ijedség még ott reszketett a beszédjükben amint a részleteket tárgyalják.

— Még az a szerencse, hogy a szél nem fújt, megaztán hogy a padlás nem szakadt be. Mitől is gyulladhatott meg? — kezdi a szót valaki.

— Régi haragos leshette ki, hogy nincsenek itthon, mer' kora regge' láttam őket búcsúra menni Apátiba — adja meg a feleletet az egyike a beszélgetőknek.

Az asszonyok csak sajnálkoztak:

— Szegény Kovács Julis ha tudná . . .

III.

De mi lett Pistával?! . . .

Amint a pipaszóval kisért malaclátogatásból visszajött, eszébe jutott, hogyha megtudja az Édesapja, rossz vége lesz. Szépen visszarakta a helyére a pipát, dohányzacskót, nehogy észrevegyék . . .

Mikor félreverték a harangokat, ő is kiszaladt az udvarra, akkor látja, hogy az ól mellett kigyulladt a szalmakazal. Fejvesztve rohant odá s kinyitotta az ól ajtaját, nehogy odavesszen a többi nyolc malac is. Amint megérezték a kismalacok a füstszagot, megijedve a tűztől is, a szélrózsa irányába szaladoztak a kerten keresztül a földekre. Pista is utánuk eredt . . . Futott amig birta tüdővel, a végkimerülésig. A pipázás nagyon elgyengitette, úgyhogy nem messzi az egyik kukoricatábla szélén lerogyott . . . Majdnem az eszméletét vesztette. Csak annyit tudott magáról, hogy nagyon dobogott a szive . . .

Nem hosszú időre a lengedező szellő cirógatására fölnyitottá a szempilláit. Elsőnek a napraforgókat vette észre, az árnyékukban feküdt . . . Fölül, szétnéz, eszébe jut minden . . . Ezen a helyen szokta ő azt a kis malaccsaládot legeltetni, amelyik miatt olyan sok bajba keveredett. Itt van a tarló is, meg a kedves napraforgók a kukoricás szegélyén, amelyek alatt ő hűsölni szokott . . . Nagyon megszerette őket. Gondolkozott is sokat rajta, hogy miért fordítják mindig rózsatányérjukat a napnak. Most kezdte érteni, amit az álmában meg nem értett . . .

Végre erőhöz kapva föltápászkodott s haza indúlt. Amint jobban szét néz, majd hanyattesik a meglepetéstől: a kukoricásból a koca csörtét elő a kismalacokkal. Rajongó örömmel megy feléjük, megsimogatja őket s együtt mennek haza . . .

Ezalatt megérkeznek a búcsúból Estvány gazdáék.

Amint meglátják a leégett házat, alig tudnak az ijedségtől szóhoz jutni, Julis asszony alig bir leszállni a kocsiról . . .

— Mi lett az én Pista fiammal?! — zokog fel a kétségbeesett anya arcát a kötényébe temetve. Szemei záporoznak a könnytől . . .

Estvány gazda a sátornyéllel böködi a földet . . . Erősen marcangolja a lelkiismeret, az önvád . . .

A kis Juliska fönnmaradt a kocsiülésben s onnan nézi meredt szemekkel, hogy mi történik. Az ő kis lelke még nem tudja átfogni a katasztrófát. Szeretne síni, de nem tud . . . nem bír . . . Széttekintget s észreveszi, hogy a kert felől malacok futnak. Sikoltva kiáltja el magát:

— Édesanyám, ott gyün a Pista!! . . .

Amint fölvetik szemeiket látják, hogy most ért ide a Pista gyerek a kismalacokkal . . .

A zokogás mindjárt kacagásba csap át. A szemek könnyei felszáradtak. Ölelik, csókolják; örömükben majd széttépik a gyereket. (Szegény Pista egészen elfelejtette, hogy tulajdonképen itt ő is bűnös, bár Estvány gazda azt hiszi, hogy mindennek ő az oka . . .)

Ezalatt az özvegy szomszédasszony is lelkendezve fut hozzájuk, a kis csikoshátú éktelenül visít a kötényben. Úgy jött, hogy megvígasztalja őket . . . Alig tud szóhoz jutni:

— Julis . . . Estvány . . . hirdették a templom előtt, hát elhoztam . . . Máma reggel vettem észre, hogy átbújt hozzánk a kerítés alatt . . .

Estvány gazdának hirtelen eszébe jutott valami . . . Fölocsudva szólt oda a szegény özvegyasszonynak:

— Tartsa meg jó néné, a ház úgyis be volt biztosítva . . .

*

Még annyit akar hozzáfűzni az író, hogy csak a kis Pistából lett Estvány gazda vallotta meg az igaz szerepét ebben a történetben egy apáti búcsún, fehér kalács és piros bor mellett . . .

Budapesttől—Budapestig.

A csónak maga igen könnyű jószág — ha teherbírásáról van szó, de annál keservesebben nehéz, midőn vállra kapva kell töltéseken, sikamlós agyagon csülökig dagasztó sárban, éles, csonttig vágó köveken átcipelni. Mindkét csónak 6 méter hosszú 2 pár evezős 3 személyt befogadó képességű, laposfenekű építmény volt. Ebben a csónakban önként kinálkozik a következő munkabeosztás. Ketten eveznek s egy, aki a kormánynál ül, pihen. Egy órai kormányzás után vége a dicsőségnek, fel kell váltania az első evezőst, aki most ugyan még csak egy órát evezett, de a következő váltásnál épen úgy két órát evez egyfolytában, mint a most már második óráját megkezdő hátsó evezős.

Guruló ülésen, forgatott evezőkkel csónakázni nem egészen egyszerű dolog. A meglehetősen összetett és semmi máshoz nem hasonlító mozgáskomplexum a kezdő evezős teljes figyelmét leköti, azaz csak lekötné, ha a csónak igen érzékeny labilitása minduntalan meg nem zavarná nagy buzgóságában. Ilyenkor ijedve összerezzen a növendék, amivel csak tetézi az általa oly nagynak sejtett veszedelmet, mert a csónakot még jobban megingatja, amitől aztán még inkább megijed és igy folytonos ijedezés megringás között verejtékezi át a tanulás első óráit.

Buxus meg Dulovits meglehetősen újoncok voltak az evezésben,

igy a mi csónakunk jobban állt ebből a szempontból, mert nálunk csak Pufi volt kevésbé járatos vizivándor, nem szólva most az út kezdetén arról a később mutatkozó hátrányról, hogy Pufi járt a legrövidebb lábon közöttünk.

Különben ezen körülmények magyarázzák meg azt, hogy miért Pufi meg Buxus voltak a nevezetes túra első kormányosai . . .

*

Az óbudai gázgyár órája halálos pontossággal mutatott ötöt, mire Pufi — derék kormányosunk szükségesnek vélte megjegyezni:

— Örömmel adom tudtára az uraknak, hogy a pipámnak kitünő a huzatja.

Különben a legnagyobb rendben siklottunk a város szive felé. A partról zsongó életlárma szűrődött be hozzánk hozzánk, amelyet csak valamelyik közeli futbalpályáról égretörő gólüvöltés tört át egy pillanatra.

Aztán örök elkeseredéssel újra szitálni kezdett az eső. Csendben, susogón, millió kis bugyborékot fakasztva a Duna hátán. Buxusra néztem. Tudtam jól, hogy ez az ő idője. Álmatagon lehunyt szeme s szinte groteszkul mosolygó képe valami túlvilági gyönyörűségről beszéltek. Mindig mondta nekem, hogy ilyenkor nem bír magával, hogy ilyenkor úgy szeretne futni-futni, futni addig mig a verejtéke összeszakad az arcába csapódó esőcseppekkel, futni — egészen a másvilágig. És én elgondolkozva egy pillanatra, megtudtam őt érteni; egy embert, akit az idővel járó hangulat ennyire meg tud ragadni, midőn hirtelen Pufi szapora szitkozódása zavart meg.

— Nem értem, Buxi, hogy lehetsz ilyen ügyetlen.

Persze aztán kiderült, hogy oktalanul aggódott Pufi a Margit-híd pillérének közelsége miatt, de nehogy kormányosi tekintélyén csorba essék, öntudatosan tette hozzá:

— Igen, igen. De kit terhel a felelőség akkor, ha — tegyük fel — kiütjük az egyik pillért? Mi vén vizirókák, mosolyogtunk, hogy a két kezdőnek nem elég széles a Duna — de az érvelés hatott ránk is, amennyiben Csuti inditványára kilátásba helyeztük Buxinak a hazafordulóshoz még mindig nem késő átszállójegy árának megtérítését.

Az esőnek ellenére is vidám hangulattal élcelődtünk, évődtünk egymással. A hidon átmenő emberek csodálkozóan meg gúnyosan kacagtak, alighanem józan eszünk voltát vonták kétségbe, de ez nem sokat zavart bennünket. mi eveztünk, Pufi meg kormányozott a legnagyobb rendben, azaz egy kicsit megzavarodott.

— Várjatok! — Te! — Szé — Lassan! — kiabált összevissza; nem tudta hamarjában melyik nyiláson, melyik pillérközön menjen keresztül.

De aztán túl voltunk! elhagytuk Budapestet, el az unalmassá vált civilizációt; a vizfüggöny mögül kandikáló tornyok, kupolák, szürke tüzfalak is mintha egy pillanatra vidámabban intettek volna felénk és lassú kanyarodással betértünk a tétényi Dunaágba.

— Látjátok — szólalt meg Kariban a geológus — a Duna itt Budapest alatt hagyja el a hegyektől és magaslatoktól szükre szabott szakaszát és innen mindinkább szélesedve, halad az Alföld nyugati szélén Dél felé. Amint látjátok, rövid órán belül már a harmadik nagy szigetet érjük és itt végig sok zátonyt találunk egész Fajsz vidékéig.

Azon túl változik a kép, elmaradnak a szigetek, zátonyok s a Duna elkezd össze-vissza kanyarogni. Ezt Lóczy törvénye magyarázza meg világosan. T. i. az olyan folyók, amelyeknek hordalékja nehezebb, mint a partjuk anyaga, zátonyokat építenek és szétágaznak. Azok a folyók ellenben, amelyek könnyebben mozgatják saját hordalukat, mint partjuk anyagát, azok kanyarognak. Ez a törvény a folyók egyns szakaszaira is ráillik. A Duna Dömöstől Fajszig — mint ahogy látni is fogjuk — zátonyos, több szigetet alkot, mert itt még kavics a hordalékja, mig a part löszös, homokos anyagú, amelyet könnyebben mozgat, közben azonban lerakja a nagyobb és nehezebb hordolékot s Fajszon alúl épen úgy kanyarog, akárcsak a Tisza. Figyeljétek meg a zátonyok szemcséjét, itt még sokkal durvábbak, mint majd délebbre látni fogjuk.

Valamikor ezen a vidéken nagy állóvízek voltak — folytatta Kari — s a magasabban fekvő mai Kis Alföld helyén levő tó víze több helyütt folyt le a Nagy Alföld medencéjébe. A nagyobb lefolyások helyét kavics- és homoklerakodások jelzik, a torkolatuknál pedig nagy törmelékkúpok épültek. Persze ezek nem mind a Duna mellett fekszenek. Egy nagyobbat láthatni Maglód-Szentlőrinc között, amelyet valószinű a Visegrádnál berontó Duna rakhatott le. Ilyeneket látunk Dunavecse, Solt, Dunapataj mellett. Sőt a jobb parton 100 méternél is vastagabb kavicsréteget fogunk találni. Ebből a rétegből fújja ki az állandó irányú szél a finomabb szemcséket, amely lassan-lassan az egész Duna-Tisza közi hátságot belepi, mint futóhomok. Ehez jött aztán még alluvi alis homok is.

Nevezetesek itt még az innen Tétenytől a Csepel-sziget hosszában húzódó jobbparti szigethegyek. Ugyanis az Alföld egy ősmasszivum volt, amely épen a Duna mostani vonalánál leszakadt, amit Sárbogárdnál és a Velencei-tónál megmaradt hegytuskók igazolnak.

— Jé, ezt mind te mondtad, Karika? — szólt Csuti — ezt a tésztát! — tette hozzá utólérhetetlen zuglói jasszdialektussal.

— Nű ná, talán egy nyelvész — kezdte meg az örök versengést Dulovits Jenő.

Erre felbuzgott bennem is mint filológusban az ősi vér. Ketten voltunk Buxussal nyelvész — historikusok, Csak ennyit szóltam:

— Most, Buxus!

Mire ősmagyarúl zengő kálomista kiszólásaival megszólaltatta a jó öreg Anonymust. — (Folytatjuk.) *Cser János.*

Római levél.

Királynőm! Róma, 1925 október . . .

A Villa de Umberto ciprusalléjában állok, csodálom az olasz nyár narancsfoltjait, melyek talán éppen ott kerekedtek a tiburi uton, ahol Horatius elgondolta a Beatus Ille sorait. E csodás környezetben Te jutsz eszembe Kedvesem. Látlak a magyar ősz ugarán, hol Ady tajtékzó paripája toporzékol s hallom hívogató drága hangod. A sóhajok ezreit röpitem feléd. Hiányzik valaki, oly idegen nekem e föld. Szeretnék visszarepülni hozzád s mesélni neked. Elmenekülök az erősen tűző Nap elől, a ciprusok árnyában egy titokzatos padon ülve emlékezem vissza hosszú

utamra. Mily dús volt az érzelmekben s mily titokzatosan érdekes. Királynőm elmesélem neked!

— Hatvan magyarcímeres fehérsapka intette az induló vonat ablakából a búcsu utolsó fázisát. Hatvan mosolygó, sok meglepetést váró büszke magyar szem tolakodott még egy pillanatig élvezni a természetnek megfizethetetlen ajándékát, Budapestet. Holnap ők már idegen földön fognak sóhajtozni s holnapután, az antik világ tárában, Rómában fogják élvezni második nyarukat. Messze a cél, a kilométerek ezreit kellett megfutni a vasszörnyetegnek, mely talán tudatában volt annak, mert néhány pillanat alatt szinte habzsolta azokat.

A Rákóczi-induló utolsó akkordjai belevegyültek a ritmikus dübörgésbe. Eltünt a Gellérthegy, a romlott város már csak ezernyi lángjával integetett s mikor a vonat dübörgése megszokottá vált, mintegy varázsütésre megszólalt a hatvan büszke magyar ifju ajka, s a Pilger-kohr melódiája belesirt a ködös estbe. Ma még a magyar levegő vitte a sóhajokat, a magyar szellő susogott Ave Máriát, de holnap már az olasz est narancsillatos légkörébe fog beleolvadni a szerelmes sziveknek csókos sóhaja . . .

Az elhelyezkedés pillanata következett. Mindenki kényelembe akart öltözni, mindenki könnyítni akart a 40 órás út fáradalmain. Egy kis zúgás, mozgás s itt-ott kitörő hangos eszmecsere, szivesen ajánlkozott az elhelyezkedés időtartamára. Rövidesen hallható volt: „Segít a huszas számú tarokk a tulival s pagát ultimóval.“ Mi sem természetesebb, követői akadtak. Valóságos kártya-csaták folytak, amikor a magyar tenger ringó rónasága, a csodás Balaton mellett dübörgött vonatunk. Olyan volt ez, mint egy mennyasszony. Félt az éjszakától, mert az vihart rejtegetett magában. Féltette szűzies nyugalmát, mégis oly csodás volt, oly szép. Fenséges nagyságával még az üres lélekben is gondolatot fakaszt. A dús léleknek ihletet ad, a szangvinikusnak szelidebb temperamentumot, a melancholikusnak erőt ad, hogy emlékei közül kidobja a fájót.

Királynőm, te akkor is velem voltál. Együtt csodáltuk szépségét s örültünk magyarságunknak. Mit keresünk mi külföldön, mit nekünk a tenger, mikor nekünk szebb van. Van itt szépség, ne keressük a mását, ezt élvezzük, értékeljük és hirdessük.

Nem a külföld szépségét megy csodálni a zarándok vonat „D“ kocsijának 60 dalosajku lakója, hanem a magyar dalnak varázsos szépségét, zokogó és kacagva tomboló melódiáját akarja megismertetni a nagyvilággal.

A kocsiban elült a kártyacsaták zaja. Nehány fáradt test már fenn pihent a csomagtartókon. Kedveséről álmodott mindegyik. Szerelmet susogtak álomban is. Akiknek hely nem jutott, azok a nyitott ablakban könyököltek s várták a titokzatos éjfélt. Jött is nemsokára. Hüvös szele csapkodott már. Itt volt. Hosszú fekete köpenyével beborítá a földet, köpenye alatt elrejtve, fájó földet hozott, magyar földet rejtegetett, melyet határ választ el az ősi anyarögtől. Az elválasztó vonalnál martalócképű rác katonák tartották vissza az elrabolt földet, nehogy az testvéréhez, mely oly sok könnyet sírt el, visszarohanjon.

„Fiúk olyan magyar földre jutottunk, — szólt egy öreg basszus hang — ahol tilos a magyar szó!“ Valami furcsa érzés futotta át mindenkinek lelkét. Kimondhatatlan valami uralkodott mindenkin. Ki akart törni —

minden arc elárulta — s nem mert. Néhány pillanatig sokatmondó hallgatás uralkodott. Egyszer csak feloldó érzésként megszólal a tárogató síró hangja; a magyar dal, a kuruc nóta kifejezte a titokzatos érzést. Egyik dal a másik után, az érzések feloldozást nyertek. Egyszer sír máskor kacag a tárogató hangja. Nem alszik már senkisem. A csomagtartókról szitkok áradata repült a kocsit körülvett fegyveres martalócok felé, kik mint prédaéhes hiénák bámultak felénk.

Durva módon történt vámvizsgálat után két szerb mozdony ragadta tovább különvonatunkat. Vad iramban vitte terhét az Alpok büszke bércei felé. Egyik pompás völgy a másik után maradt mögöttünk. Elfelejtettük, hogy szerb területen vagyunk, élveztük a szép hajnalt, bámultuk az egymástkövető óriási viaduktokat, szívtuk az ózondús fenyőillatot s beszélgettünk a Kárpátok még szebb vidékéről.

Laibachon keresztül értük el az olasz határt. A Nap leveté már biborpalástját, ott tündökölt Törökország fölött. Reggel volt. A kinos érdekes éjszakát madárdalos, narancsillatos reggel követte. Az álom pillangója messze szállt. Mindenki leszállt kocsijáról s a „D" kocsi felé tartott, hol a fehérsapkások csoportja állott. „Nótát fiuk!" — s pattogott a dal. Az olasz fascista indulót énekeltük. Az olaszok sokasága figyelni kezdett s teljesítményünket harsogó evvivával párosult taps fogadta. Egyik kérdés a másik után s mi csak azt mondtuk: Ungheria.

Olasz személyzettel s két olasz mozdonnyal robogtunk tovább. A Karszt, a Doberdó s a végtelen tenger felé.

Kopár, kietlen szinte síró földterülethez értünk. Haragos sziklák milliója, itt-ott egy kővirózsa fohászkodott életért. Bámultam e kietlenséget, életemre gondoltam. Királynőm, csodálatos a szív törvénye. Ma kacag, holnap sír.

Az ábrándképek láncát élte át évem, mikor a szirtek közül, a tátongó mélységből felém intett a görög bölcsek egyik eleme, a beláthatatlan víztömeg, a csodás tenger. Az érzést mely átfogott, nem tudom leírni kicsi szépem. Ha költő lettem volna, ódát zengett volna ajkam, mint író regénybe foglaltam volna, de így mint gyarló semmiség, csak néztem, hallgattam . . . és hallgattam. Láttam a vitorlások százát, a víg halászokat s élveztem a tenger altató meséjét. Kábitóan hatott reám minden. Jó volt hallgatni. Szerettem volna veled egy veszélyes vitorláson a mérhetetlen hullámok között ringani, avagy a merész part szikláin mászkálva együtt csodálni az óriás kékséget s igaz szerelmet susogni.

Triesztben 1 és fél órát tartózkodtunk. Bejártam a város nevezetes részeit, irtam a lapokat s ültem a kikötő forgatagában. Itt közelről élveztem a fenséges — de bűnös Adriát. Az óriási hajó mind távolabb és távolabb volt már — de én nem nézhettem tovább. Az indulás perce közeledett. Padován, Bolognán, Firenzén át folytattuk utunkat. Még annyi hátra volt.

Még volt egy szomorú része. Doberdó . . . s hallgattak a fehérsapkás fiúk. Mindenki hallgatott. Egyik atyját, másik testvérét vagy közel rokonát látta ott a csatasíkon. — A gránát bevág, sziklák repülnek . . . zúgás . . . átok . . . dübörgés . . . sóhaj . . . ima . . . könyörgés s a halál csonttá szárádt karja elkísérte a létet a nem létbe. Doberdó . . .

A karigazgató szava oldott fel bennünket a visszaemlékezés fájó érzése alól. A Piave hidnál a Hiszekegy s Nem, Nem, Soha sasszárnyán

repült a virágos koszorú a testvérek örök házába. A szalagon néhány rövid szó:

„Nem! Nem! Soha!

A Budapesti Egyetemi Enekkarok."

Minden kocsi ablakából szállt a magyar vírág. Néhány pillanat s a haragos Piave olyan volt mint a virágos tavasz.

Feltámadást hirdetett.

18 órai út után az örök város itt áll előttem és én pedig a Villa de Umbertón állok . . .

A Nap, mint beteg király most bukott le az ég peremén. A ciprusfák halkan zizegik neved, a csókos allétól búcsúzom. — Elfáradt pennám. Holnap ismét írok. Isten veled.

Popity Imre.

INNEN-ONNNAN.

„De szolgák nem leszünk." (Zsabka Kálmán könyve.) A közelmúlt eseményeinek nem mindennapisága, nemzeti porbasújtottságunk ténye és ennek következményei, oly dolgok melylyeknek kétségbevonhatatlan törvényszerűséggel létre kellett hozniok a lelkekben is bizonyos abnormitást, elváltozást. Az érzelmi élet terén ezek mibenléte nem annyira azok újszerűségében, mint inkább színesebbé és intenzivebbé válásában, elmélyülésébe nyilvánul meg. Ezt látom — egyebek mellett — Zsabka Kálmán: "D e s z o l g á k n e m l e s z ü n k" c. verseskötetében is, amely visszhangja nemzetünk jelen kétségbeejtő állapotának. sivár napjainak, Jóllehet, költőnk talán nem is lett volna ezzé az említett rendkívüli körülmények hiányával, legalább kétlem, hogy számot tarthatott volna szélesebkörű méltánylásra, de mivel versei több-kevesebb hatást gyakorolnak a magyarság mai olvasóira: nem lesz értéktelen jobban szemügyre vennünk fent nevezett kötetét, már csak azért sem, mert vele, mint egyetemi polgárral, közelebbi nexusban érezzük magunkat. Zsabka költészetének majd kizárólagos ihletője a hazafiúi érzés, mely még szerelmi líráját alkotó egy két versét is át-meg átszövi, s ez utóbbi érzelmi motivumot elhalványítja, átformálja, csaknem megsemmisíti (Pl.: „Leszek még ifiú.")

Hazafias verseinek motivumai különbözőek. Nagy általánosságban két témakört lehet megkülönböztetni: amelyik a nemzet, az ország jövendő sorsa miatt való aggódást, az érte való harcolni akarást fejezi ki és másodszor a hontalanná lettek keserű sorsának panaszolását tartalmazókat. Igaz, néha összefolyik a kettő.

A „D e s z o l g á k n e m l e s z ü n k" e rapszódiában erős realitással festett képei után merész víziók következnek a címül is megtett refrénnel, mit a trianoni békeszerzőknek kiált oda. Míg ebben csak tiltakozó szavát emeli fel elleneink kegyetlensége miatt és ellen. a „T r i a n o n" c.-ben már mint vatest halljuk szólani, aki le nem folytott dühvel s ökölrázó fenyegetéssel aposztrofálva az elvakult, gőgös erőszakot jelképező Trianont, — megjósolja annak gyors végét. Ezzel majdnem teljesen azonos tárgyú és szellemű a „F e l t á m a d á s"-ról énekelő. Míg az említettekben, a „R e m é l j e t e k" c.-ben s még egynéhányban a jobb, szebb jövőbe vetett hit szól hozzánk, nem egy vers a „K é t s é g b e e s é s"-éről tesz bizonyságot, mely gyakran erőt vesz rajta. („Isten" stb.) De ennek múltával tud ismét biztatni lázítani másokat tettre serkenteni: „N e s í r j a t o k" „F e l!", „C s a t á r a", „T e s t v é r", „É b r e d j m a g y a r", etc. Mostoha sorsának feltárásával részvétkeltően mutatja meg az otthonukból tovaüldözött igaz hazafiak sivár életét, zaklatott, gyötrődő lelkiállapotát. („K o l d u s k e n y é r e n", „S o r s o m", „M ü v é s z h a j", „S o r s u n k", K o l d u s o k", „H o n t a l a n o k".) Külön kell megemlékeznem a „C i g á n y d a l a", „K i s k o c s m á b a n" és a „V á g" c. költeményeiről, mint olyanokról, melyek hangulatát

legegészségesebb, legtisztább és legmeghatóbbaknak tartom, bár nem titkolhatom, hogy szellemük-, s részben megjelenési formájukat illetőleg erősen Vörösmarty s Petőfi hatása alatt íródottaknak érzem.

Előnyére irandó Zsabkának az invokációban — „Múzsához", — kifejtett költői hitvallás:

„Múzsa... Azért kell vagyonod,
Hogy rabszivét, mely elhagyott,
Szilaj, vad lángra gyújtsam én
És ködbenúszó, holt egén
Az ősi napfényt fonjam át,
Hogy összezúzzam rabvasát,
Begyógyítsam sok szent sebét
S bosszút hirdessek szerteszét,
Azért, hogy több jaj ne legyen,
Hogy szabad legyen nemzetem!..."

Másoldalról azonban kár is háramlik ebből a versekre, mégpedig a művészi tisztaságuk rovására. Ugyanis, mint bizonyos célt — lehet aztán az akármennyire szent és magasztos is — elérni akaró alkalmi tehetség: alkotásait a l'art pour l'art elvét mibe sem véve — túlfűti hazafias tendenciával, s teszi ezt olyképen, hogy feltétlen kiérezzük ezt minden alkalommal. Érezzük, hogy lázítani akar, biztatni akar, az olvasóban hitet, reménységet kelteni akar. Ebből sejthető aztán, hogy a nagy és rendkívüli események távoztával s azok következményeinek elmúlásával — megszünvén a versek alkalmi ihletője — költőnk lantja is pihenni fog. De egyúttal a megszületett és ma még élvezhető alkotásai e kor tüntével, s a változások bekövetkeztével szintén a múltéi lesznek, s legfeljebb kortörténeti értékké válnak.

Az aktuális hatásnál tartósabb sikert biztosíthatna költészetének esetleg az eredeti és művészi veretű nyelv és forma, azonban itt sem halad új csapásokon, sőt néha túlerősen Arany, Ábrányi reminiszcenciákat tapasztalunk, bár verselő készsége nem tagadható. Jellemző Zsabkára a már rég sablónosan magyar nekibúsulás, a megtorlás borzalmasságának kissé szónokias igérgetése, s a dolgok programmszerű előadása, miáltal művészi értékében: originalitásában és benső líraiságában érezhetően veszít.

Érzései nem mélyek, habár szenvedélyesek, s nem elég közvetlenek, noha elhisszük, hogy keservei őszinték és átélt fájdalmakból fakadnak. Az előbb interpretáltakon kívül — hogy t. i. ezeket az érzéseket és ilyen előadásban már rég, mondhatnám a kuruc költészet megszületésekor s azóta dalolták — tehát mondom csaknem kívül határt szab e költemények marandandóságának az az ellentmondás, mit a versek elejére írt ajánlás kelt bennünk a kötet végigolvasása után. Vagy lehet teljesen őszinte az a költészet, mely hirdetni óhajtja, „hogy turánok vagyunk" s rá nem hogy felejtené más fajból sarjadását, de önérzetes hangsúlyozással emlegeti:

— ne higyjétek szivemről, hogy magyar.
Tót az, mint a vérem! — ?...

Mennyivel jobban esik olvasnunk és elhinnünk Sajó Sándor teljes asszimilálódását hirdető sorait:

„Ami rég volt, nem is igaz már az!
Vérem, szívem, — régen magyar már az!"

BONC.

Ifjuságí élet.

Halottak ünnepe. Főiskolánk ifjusága, régi tradicióihoz híven, ez évben is kegyeletteljesen ünnepelte meg a Halottak napját. A régi boldog idők csöndes emlékezésével vonult ki a tabáni, németvölgyi és farkasréti temetőkbe, hogy tiszteletéből és hálájából lerójjon egy szemernyit az itt nyugvó nagyok, nemzetünk és főiskolánk nagyjai előtt és a változó idők, tépett sebek sikoltó, marcangoló fájdalmával áldozott, a dicsőségük feledhetetlenségére emelt, főiskolánk aulájában elhelyezett márványtáblánál annak a harminchárom hősihalott polgári iskolai tanárnak az emléke előtt, akik jeltelen sírban alusszák örök álmukat valahol a volhyniai mezőkön, vagy a piavei vérfürdők tömeg-temetőiben...

A gyászünnep egyszerűségében és felemelő volt. A „Hiszekegy" eléneklése után *Domokos Pál Péter* az ifjúság nevében, szép beszéd kiséretében koszorút helyezett az emlékműre, azzal végezve szivbemarkoló szavait: „Halottaknak adják a halandók, akik halni akarnak." Majd a könnyekig megindító

jelenet után az ifjuság a „Nem! Nem! Soha!“ férfikarának préciz elénéklésével tett hitvallást halniakarásáról.

A temetőkben a 48-as honvédek sírjánál Szalay Gyula, Virág Benedeknél Dobos László, Budenz Józsefnél Cser János, Király Pálnál Bartók Miklós, Hunfalvy Jánosnál Koncz Géza, Kiss Árónnál Popity Imre, Bartalus Istvánnál Jankovits Miklós, Lovcsányi Jánosnál Csercsik József, Vángel Jenőnél Popity Imre és Szmetana Józsefnél Stoia Mihály emlékeztek meg a halottak érdemeiről és adták kifejezést az ifjuság őszinte kegyeletérzésének.

Irodalmi táborozás. A „Botond“ B. E. Petőfi-törzse okt. 24-én tartotta ézidei első irodalmi táborozását. A nívós ünnepség a „Himnusz“-szal kezdődött, majd *Dobos László* törzsfő lépett az emelvényre, hogy megtartsa programmot adó, gondolatokban gazdag megnyitó beszédjét. A beszéd formai kerekdedségével, tartalmi mélységével és kifejezésbeli szépségeivel mély hatást tett a jelenlevőkre. Azután *Herda László* olvasta fel, mintegy centennáriumi kötelességtől vezettetve „Madách Imre költészete“ c. értekezését, amely méltó áldozásnak bizonyult a nagy költő emléke előtt. *Szalay Gyula* Áprily- és Zilahy-költeményeket adott elő nagy sikerrel, *Mihók Béla* „Az orgona“ c. kedves, közvetlen hangú, humoros novelláját olvasta fel, állandó derültség közepette, majd az ifjúsági zenekar *Károssy Ferenc* karmester vezetésével: Suppé „Dichter ima Bauer“-jétjátszotta el preciz, hatásos előadással. *Korom Zoltán* saját költeményeiből olvasott fel néhányat, míg végül a „Nem! Nem! Soha!“, énekkar által való elénéklésével ért véget a minden tekintetben kitűnően sikerült ünnepség.

A jelenlevő főiskolai igazgató és professorok, a „Turul“ Országos Bajtársi Egyesület hivatalos kiküldöttei, valamint az aulát színültig megtöltő illusztris hallgatóközönség a legjobb emlékekkel eltelve, és megelégedésüknek hangos kifejezést adva távozott el a táborozásról.

Teaestély. Főiskolánk ifjúsága november 8-án sikerült műsoros teaestélyt rendezett a Budai Polgári Kaszinó disztermében. A rövid műsor után, amely két ének- és egy zeneszámból, felolvasásból és szavalatból állott az igen meleg, családias hangulatban levő közönség a főiskolai ifjusági zenekar hangjai mellett táncra perdült és a legjobb hangulatban maradt együtt a késő éjjeli órákig.

A termet teljesen megtöltő illusztris közönségből a következő hölgyek nevét sikerült feljegyéznünk:

Szilveszter Károlyné, Kádár Antalné, Szalay Tivadarné, Klett Edvinné, Nagy Ferencné, Székely Józsefné, Erhardt Istvánné, Balázs Lászlóné, Kundrum Ferencné, Ifjú Sebestyénné, Marton Istvánné, Csánky Zoltánné, Németh Sándorné, Udvardy Jenőné, Dr. Bartos Gyuláné, Dr. Rusz Jánosné, Bahnert Józsefné, Dr. Máthé Dezsőné, Dr. Bánóczy Miklósné, Sipos Istvánné, Pethő Gézáné, László Terka, Olgyai Margitka, Riener Adél, Kádár Baby, Szakáll Mártha, Szalay Blanka, Nehéz Laura, Brendits Kornélia és Mili, Klett Marcsi és Böske, Nagy Annus és Olga. Erhardt Klára, Balázs Erzsike és Annuska, Kundrum Manci, Ifjú Erzsébet, Amigó Mária, Benedek Magda és Klára, Dömölky Julia és Margitka, Német Margitka, Udvardy Ucika, Diószeghy Irénke, Bahnert Zseni és Sipos Mancika.

A vigalmi bizottság a vezérséggel egyetértően a nagy erkölcsi sikerrel járó teaestélyek többszöri való megismétlését határozta el.

Kiadja: a Polg. Isk. Tanárképző Főiskola „Botond“ B. Egyesülete. — Felelős kiadó: Csercsik József.

Budai Könyvnyomda és könyvkiadó vállalat, Budapest, IV., Váci-utca 2!